

Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során

– dolgozat Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola támogatásával –

Készítette: dr. Cséffai Attila Csaba, I. évfolyam

Témavezető: Dr. Kovács Gábor, PhD., egyetemi docens, *oktatási dékánhelyettes*

Győr

2012

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0010

Tehetséggondozási rendszer és a tudományos-képzési műhelyek fejlesztése a Széchenyi István Egyetemen



A projekt az Európai Unió támogatásával,
az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során¹

dr. Cséffai Attila Csaba
PhD hallgató

Témavezető: Dr. Kovács Gábor PhD

„Egy csata közepén senki nem maradhat semleges.”

(Star Wars – Klónok háborúja 1. évad 14. rész)

I. Bevezetés

A felek a bíróság előtt a tárgyaláson béke időben is háborút folytatnak egymással, legyen szó akár büntetőeljárásról, amelynek „feltétele a vád, amelyet a védelem támad”², akár polgári peres eljárásról, ahol az ellenérdekű felek jogvitája bontakozik ki és zárul le véglegesen. A Klónok háborúja közkedvelt animációs rajzfilmsorozat mottója a csata talán az egyik legmarkánsabb lényegét fogja meg: „Egy csata közepén senki nem maradhat semleges.”³ Mégis hisszük, hogy bizonyos személyek semlegesek maradhatnak az eljárásban, jóllehet ennek biztosítására számos garanciát (is) beépítünk eljárási rendszereinkbe.

A igazságügyi szakértők függetlensége, noha köztudomású, a jogszabályok – az egészségügyről szóló törvény kivételével⁴ – explicite nem rögzítik. Minthogy azonban a szakértő a bíróság hiányzó, különleges szakértelmét pótolja, függetlenségének kérdése a bírói függetlenség, pártatlanság kérdésével azonos. Téma meglehetősen alul kutatottnak mondható, minthogy egyetlen egy publikációt nem találtam a témában.

A tanulmány néhány alapvetéssel indít, az igazságügyi szakértő perbeli szerepével, függetlenségével és pártatlanságával. Ezt követően a igazságügyi szakértő kirendelési rendszerének bemutatására kerül sor, annak visszásságainak tárgyalásával együtt, de itt kap helyett – válaszul – egy számítógépes kijelölést segítő program ötlete is. Szó lesz még a szakértők körében fel-fel bukkanó zárt létszám bevezetésének elméleti lehetőségéről, annak jogi háttéréről, valamint az egyéni minőségbiztosításról, amely alatt a konkrét ügyekben eljáró igazságügyi szakértő konkrét szakértői tevékenységének vizsgálatát értem. Láthatjuk, hogy mindegyik téma egy-egy kihívás, melyek ha látszólag eltérő területeken is jelentkeznek, szorosan egymásba kapcsolódnak.

A tanulmány szerves része a Szegedi Igazságügyi Szakértői Kamara tagjainak⁵ kiküldött kérdőíves felmérés, mely szintén bemutatásra kerül a dolgozatban. Ezúton is szeretnék

¹ A Széchényi István Egyetem által a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0010 számú projekt keretében támogatott tanulmány.

² 14/2002. (III. 20.) AB határozat.

³ Star Wars – Klónok háborúja 1. évad 14. rész.

⁴ Ld. az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 197. §-ának (7) bekezdését, mely szerint a bíróság az értesítés beérkezésétől számított 72 órán belül megvizsgálja, hogy az önkéntes gyógykezelés feltételei fennállnak-e. A bíróság a határozathozatal előtt meghallgatja a beteget, az intézet vezetőjét vagy az általa kijelölt orvost, valamint beszerzi független – a beteg gyógykezelésében részt nem vevő – igazságügyi elmeorvos szakértő véleményét.

⁵ Összesen 106 igazságügyi szakértőnek lett kézbesítve a kérdőív, melyek valamennyien a Szegedi Igazságügyi Szakértői Kamara tagjai, két személy kivételével: Dr. Melegh Gábor (a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara elnöke) és Dr. Kovács Gábor (a szerző konzulense és a Győri Igazságügyi Szakértő Kamara tagja).

köszönetet mondani mindazon igazságügyi szakértőknek, akik a témakörben végzett kutatómunkámmal kapcsolatban megbízható és érvényes információkat láttak el. Köszönöm!

II. Alapvetések

2.1. A szakértő perbeli szerepe

Arra a kérdésre, hogy mi a szakértő perbeli állása, nem könnyű válaszolni. Ráadásul a törvény sem ad egyértelmű eligazítást. Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni⁶ – mondja a törvény. Az első fordulat inkább a tanúhoz, a második fordulat inkább a bírához viszi közelebb a szakértőt. Az igazság valahol a félúton van, noha a konkrét eset sajátosságai nagyban befolyásolják szerepét.

A szakértő az eljárás különleges szakértelemmel rendelkező szereplője. Nevezik „tudós” tanúnak is, hiszen képzettsége, ismeretei, tapasztalatai kiemelik a tanúk köréből. Mindkettőben közös vonás azonban, hogy valamely megtörtént eseményről nyilatkoznak. Ámde még a tanúnak az egyetlen eszköze az emlékezete, addig a szakértő a múlt nyomaiból olvas. Szakértelem, eszközei lehetővé teszik, hogy annak mozaikdarabjait, a tényeket hitelesen összerakja, és azokból következtetéseket vonjon le, ezzel segítve elő a tényállás felderítését.⁷

Bányai István igazságügyi szakértő szerint a szakértők perbeli szerepe, státusza különbözik is, meg nem is a tanúkétól⁸. A legnagyobb különbség a tanú és a szakértő között az, hogy míg az előbbi a múlt történéseinek közvetlenül, vagy közvetve részese volt, addig a szakértő nem, így „a tanú az észleléseiről, míg a szakértő véleményéről számol be”⁹. Ettől eltekintve, a bíróság előtti meghallgatása, a tanúzási tilalmak alkalmazása¹⁰ óhatatlanul is a tanúra emlékeztetnek, ráadásul eljárásjogi elkülönülésük is csak a múlt század közepére tehető, noha különleges szakértelemre mindig is szükség volt¹¹.

Talán nem meglepő ezek után, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) joggyakorlatában a szakértő egyfajta speciális tanúként jelenik meg¹² és besorolhatónak találja az Egyezmény¹³ 6. cikk 3. bekezdés d.) pontjának¹⁴ rendelkezései alá.

⁶ Ld. a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 99. §-ának (1) bekezdését. Hasonlóan fogalmaz a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) 177. §-ának (1) bekezdése, mely azonban még egy szubjektív elemet is becsempész [erről lásd alább].

⁷ Farkas Ákos – Róth Erika: *A büntetőeljárás*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó kft., Budapest, 2005. 122. o.

⁸ Bányai István: *Jusztícia mérlegén csimpaszkodva*. In: *Magyar Jog*, 2011/6. sz. 374. o.

⁹ Kovács Gábor: *Az igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban*. In: Dr. Szalay Gyula Tiszteletére, 65. születésnapjára (szerk. Bihari Mihály, Patyi András). Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2010. 313. o.

¹⁰ Be. 103. § (5) bekezdés; Pp. 179. §.

¹¹ A nősztetheletlenségi perekben például tapasztalattal rendelkező öregasszonyokat bízták meg a szakértő szemle lebonyolításával. [Zlinszky János: *Család és házasság az 1848 előtti magyar jogban*. In: *Magyar jogtörténet* (szerk. Mezey Barna). Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 121.o.].

¹² Kovács Gábor: *Az igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban*. 312-313. o.; Ld. még Balla Lajos – Kardos Sándor: *A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában*. In: *Bírák lapja*, 2005/1. sz. 41. o.

¹³ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Konvenció máshol Egyezmény).

¹⁴ Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúhoz, és kiegészítőlegesen a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják.

A pandektajogban a szakértőt tény bírónak („*iudex facti*”) nevezték, minthogy a bírónak nem volt lehetősége arra, hogy a szakértői véleménnyel szemben fenntartásait kifejezésre juttassa.¹⁵ Igen közel áll ehhez a terhelt beszámíthatósági kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalások kialakítása, vagy pedig a polgári peres eljárásokban a származás megállapítása és gondnokság alá helyezés iránt indított perekben igénybe vett szakértő alkalmazása. Noha ezen ügyekben a jogi megállapításokat a bíró mondja ki, ez mégis inkább egyfajta átfordítása a szakértői véleménynek a jog nyelvére, annak egyenes továbbgondolása. Az ítélet ezen ügyekben már jóval előtte megszületett, minthogy azt a bíró kimondaná.

Ezen tábor oldalát erősíti Kuhn Kata egyedülálló írásában, mikor kifejti, hogy egyes vélemények szerint bizonyos, a szakértőkre vonatkozó szabályok (kizárás, iratok közlésének vagy megtekintésének joga stb.), amely a bírót is megilletik, a bírókhoz közel állónak tekintik őket¹⁶.

De ezt az álláspontot támogatja az eljárási törvényeink a „*vagy megítéléséhez*” szövegrésze is. Ezzel kapcsolatban 2002-ben érkezett is beadvány az Alkotmánybírósághoz¹⁷: az indítványozó szerint a „*vagy megítéléséhez*” szövegrész azért alkotmányellenes, mert az ugyanebben a mondatban szereplő „*megállapításához*” fogalom szinonimája, s azt a látszatot kelti, hogy a kirendelt szakértő a bírótól átveszi annak alkotmányos feladatát, az ítélezést. Az Alkotmánybíróság azonban eljárási akadályok érdemi miatt vizsgálat nélkül visszautasította a panaszt. Nyilvánvaló azonban, hogy érdemi vizsgálat lefolytatása esetén sem került volna sor megsemmisítésre. A polgári perben a bíró dönt a bizonyítás módjáról és a bizonyítási eszközök alkalmazásáról, továbbá a bíróság szabadon értékeli és meggyőződése szerint bírálja el a bizonyítékokat. A szakértői vélemény bizonyítási eszköz, amely a bíróság hiányzó szakértelmét pótolja valamely bizonyítandó tény megállapításához, vagy értékeléséhez. A szakértőnek az a feladata, hogy a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleményével segítse a tényállás megállapítását és a szakkérdés eldöntését.¹⁸

Az indítványozó ugyanakkor azt is elfelejtette, hogy nem minden szakkérdés válaszolható meg egzakt, a szubjektív értékelést nagymértékben kizáró módon¹⁹. A jogalkotó is elismeri ezt, amikor megengedi valamely releváns tény megállapíthatóság mellett (csupán) annak megítélhetőségében való segédkezést is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a bíró kezéből az ítékezés a szakértő kezébe került volna. Sőt Grósz Tamás kriminalisztikai szakjogász kifejti, hogy minden eltérést kizáró, csak egyedüli válaszlehetőséget biztosító módszereket többé-kevésbé nélkülöző eljárások esetén a szakvélemény általában kisebb bizonyító erővel bír²⁰. Ezen fordulat esetén, tehát inkább arról van szó, hogy a bíró képes legyen a releváns tények megfelelő értékelésére; a szakértő mintegy „bíróság segédjeként” jelenik meg.

Szükségesnek tartom ugyanakkor kiemelni, hogy bármennyire is közelít a szakértő a bíró vagy a tanú szerepéhez, attól különálló. Mi sem fejezi ezt ki jobban, mint az eljárási törvényeink kizárási szabályai. A szakértővé válás oldaláról megközelítve a kérdést szakértőként nem járhat el, aki ügyben bíró vagy tanúként vett részt²¹.

¹⁵ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 315. o.

¹⁶ Kuhn Kata: *A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban*. In: *Belügyi Szemle*, 2005/10. sz. 45. o.

¹⁷ 265/B/2002. AB végzés.

¹⁸ 419/E/2000. AB határozat.

¹⁹ A szakvélemények között a bíróság által feltett kérdésekre adott válaszok alapján megkülönböztethetünk kategorikus és valószínűsítő szakvéleményeket [Ld. Kiss Daisy: *A polgári per titkai*. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2006. 590. o.].

²⁰ Grósz Tamás: *A szakvélemény analitikus értékelése a büntetőeljárásban*. In: *Magyar Jog*, 2011/12. sz. 734. o.

²¹ Be. 103. § (1) bekezdés b.) és c.) pontok; Pp. 178. § (1) bekezdés.

A szakértő tehát, melynek kötelezettségei sok hasonlóságot mutatnak a tanú kötelezettségeivel, jogai között pedig sok minden felismerhető a bírák jogosultságaiból, végső soron *sui generis* intézmény, amelynek feladata, hogy a bíró különleges szakértelmét pótolja, így elengedhetetlen feltétel, hogy a szakértő függetlensége az eljárás során maradéktalanul érvényesüljön.

2.2. A szakértő függetlensége és pártatlansága

A függetlenség és pártatlanság noha szoros összefüggő attribútumok, mégsem tekinthető szinonim fogalmaknak.

A szakértői függetlenség szervezeti, működési alapelv és követelmény. Független a szakértő, miszerint feladata, hogy a bíróság kirendelése, vagy megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel segítse a tényállás megállapítását, a szakkérdés eldöntését²². A törvény ezzel összefüggésben, így fogalmaz: „A szakértő a szakvélemény tartalmával összefüggésben nem utasítható”²³. A jogilag meghatározott garanciarendszer azonban nem képes kellőképpen érzékeltetni a szakértői függetlenségének fontosságát. A szakértői függetlenség egyben alkotmányos követelmény is.

Az Alaptörvény kinyilatkoztatása szerint valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az *igazság*, a szabadság kiteljesítése. A B. cikkelye pedig deklarálja, hogy Magyarország független, demokratikus jogállam. Az Alkotmánybíróság elvi éllel szögezte le korszakos döntésében, hogy az »anyagi igazságosság jogállami követelmény«, mely a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradvá válósulhat meg²⁴.

„Az anyagi igazság érvényesülésére” ugyanakkor éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvényt sértő. Ezek a jogállam céljai és feladatai, amelyek megvalósulása érdekében megfelelő – elsősorban eljárási garanciákat nyújtó – intézményeket kell létrehozni, és az érintett alanyi jogokat garantálnia. Az Alkotmány tehát az anyagi igazság érvényrejuttatásához szükséges és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot. Az Alkotmány a bírósági eljáráshoz biztosít alanyi jogot, s nem azt garantálja, hogy annak eredménye minden esetben helyes lesz²⁵, de azt garantálja, hogy ne szülessen olyan törvényi szabály, amely ezt eleve kizárja. Az anyagi igazság érvényre juttatását ellehetetlenítő szabályozás éppúgy sérti a jogállamiság elvét, mint az eljárási garanciák hiánya²⁶.

Éppen ezért a legmegfelelőbb szabályozás az, ha a szakértő tevékenységét befolyás mentesen tudja végezni. Mindennemű befolyás, legyen szó akár közvetlen, akár közvetett befolyásról, veszélyezteti vagy végső esetben kizárja az igazságra való törekvésünket, külső beavatkozás pedig a megosztott államhatalom (hatáskörökből adódó) dinamikus egyensúlyát bontja meg.

A szakértők az igazságszolgáltatás részesei tág értelemben²⁷. A többször felhívott Szaktv. 1. §-ából is kitűnik, hogy a szakértői foglalkozás elsősorban az igazságszolgáltatáshoz és a

²² Az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: Szaktv.) 1. § (1) bekezdés.

²³ Szaktv. 16. § (1) bekezdés.

²⁴ 9/1992. (I. 30.) AB határozat.

²⁵ 9/1992. (I. 30.) AB határozat.

²⁶ 4/1998. (III. 1.) AB határozat.

²⁷ A bírói döntéshozatali folyamatot megelőzően és követően az érdemi döntés elkészítésében, illetve a jogerőssé vált döntés végrehajtásában *nem bírói szervek is részt vesznek*. [Ld. Fűrész Klára: *A bíróság*. In: Alkotmánytan I. (szerk. Kukorelli István). Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 526-527. o.]

jogalkalmazáshoz kapcsolódó tevékenység. Az igazságszolgáltatásban szakértőként való közreműködése alkotmányos követelmény és az eljárási törvények kötelező előírása. A szakértő eljárásjogi státusát és helyzetét törvény szabályozza, eljárásbeli jogait és kötelességeit ugyancsak törvény írja elő. A szakértői tevékenységét és feladatait tehát nem lehet önmagában megítélni és önmagában szabályozni, hanem csak annak az eljárásjogi rendszernek függvényében, amelyben tevékenysége, feladata magának a rendszernek része, és amely rendszerből, a rendszer munkamegosztásából következik a foglalkozás sajátképpenisége. A foglalkozás sajátossága tehát az igazságszolgáltatás és jogalkalmazás rendszeréből folyik azon túl, hogy az igazságszolgáltatáshoz és jogalkalmazáshoz kapcsolódik.²⁸ Ilyen körülmények között a hivatás sajátossága megköveteli, hogy „a bírói hatalmi ág és a hozzá kapcsolódó, az igazságszolgáltatásban közreműködők tevékenysége”²⁹, valamint a másik két hatalmi ág között ne jöjjön létre olyan politikailag meghatározott függés, mint a parlament és a kormány között³⁰.

Mínt hogy azonban a szakértőnek mindenkitől – nemcsak a „politikai” hatalmi ágaktól, hanem az igazságszolgáltatás más résztvevőitől is – függetlennek kell lennie, a függetlenségét hasonló garanciákkal kell biztosítani befolyás ellen, származzék az akár az igazságszolgáltatás szervezetrendszerén belülről, akár azon kívülről. De még a második esetben a hatalommegosztás államszervezeti elvének sérelme, addig a első esetben az Alkotmányban rögzített feladatmegosztás sérelme lehet a tét.

A folyamatában vizsgált igazságszolgáltatás rendszerében – már említetten – a bíróságon kívül más szervezetek és személyek is részt vesznek. A részt vevő szervezetekhez (rendőrség, ügyészség, bíróság) az eljárás egyes szakaszaiban eltérő feladatok kapcsolódnak, amelyek teljesítésében az eljárási és a rájuk vonatkozó szervezeti törvények által meghatározott jogszabályi kereteken és elveken belül önállóak. A büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó egyes funkciókat az Alkotmány is elkülöníti, az ítélezési tevékenységen³¹ kívül nevesíti az ügyészség vádmonopóliumát³², valamint a védelemhez való jogot³³. Ezek az alkotmányi rendelkezések egyben olyan garanciái is az ítékezés, a vád és védelem közötti egyensúlyteremtésnek, amelyek a fair eljárás alapvető biztosítékai, s amelyeknek az eljárási törvényben is töretlenül érvényesülniük kell.³⁴ A szakértő általános hatáskörű ténymegállapító képességével egyik alkotmányos intézménynek sem részese, de jellegéből adódóan mindegyikéhez kapcsolódik. Ez a kapcsolat azonban csak akkor maradhat az alkotmányos keretek között, ha ezzel az eljárás más résztvevőjének jogi helyzetét nem rontja le, és nem teremt lehetőséget az eljárás során az eljárás bármely alanyától való feladatkör elvonásra, ellenkező esetben a funkciómegosztás elvét és az Alaptörvény 25. cikk, 29. cikk, valamint a XXVIII. cikk (3) bekezdését egyaránt sértené a megoldás³⁵. Így a szakértői eljárásokban alkotmányos követelmény az, hogy az egyik eljárási szereplő érdemi közrehatását az eljárási szereplő funkcióján kívüli ellensúly semlegesítse³⁶.

A pártatlanság ezzel szemben az egyik alapfeltétele annak, hogy az ügyekben helyes és megalapozott ítélet szülessen³⁷. Itt elég csak a bírák pártatlanságával foglalkozó alkotmánybírói határozatra gondolnunk: „a pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog

²⁸ vö. 22/1994. (IV. 16.) AB határozat.

²⁹ 52/1996. (XI. 14.) AB határozat.

³⁰ 38/1993. (VI. 11.) AB határozat.

³¹ Alaptörvény 25. cikk.

³² Alaptörvény 29. cikk.

³³ Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdés.

³⁴ 14/2002. (III. 20.) AB határozat.

³⁵ vö. 14/2002. (III. 20.) AB határozat.

³⁶ Értsd a fegyverek egyenlőségének negatív megfogalmazásaként.

³⁷ 14/2002. (III. 20.) AB határozat.

az eljárás alá vont személy iránti előítéletmentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében.³⁸ A pártatlanság, az elfogulatlan és tisztességes eljárás alkotmányos követelmény. Ennek eljárásjogi biztosítékai többek között az ún. eljárási kizárási szabályok. Ezek a szabályok az adott eljárásjogi funkcióval összeférhetetlen esetekre vonatkoznak.³⁹ Az Alkotmánybíróság a szakértők vonatkozásában szintén konkrétan hangsúlyozta, hogy a tisztességes eljárásból⁴⁰ „következő elfogulatlan szakértői közreműködés biztosítása megköveteli, hogy a szakértők kizárásának [...] általános szabályai [...] maradéktalanul érvényesüljenek”⁴¹.

A szakértő pártatlansága, tehát az igazságszolgáltatás elementáris érdeke.

III. Az igazságügyi szakértő kirendelési rendszere

3.1. Az igazságügyi szakértő színpadra lépése⁴²

A Be. 99. §-ának (3) bekezdése szerint a szakértőt a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság alkalmazhat. A terhelt és a védő a nyomozás során csupán indítványozhatja más szakértő kirendelését. A kirendelésről az ügyész határoz.⁴³

A terhelt és a védő közölheti az ügyéssel, illetőleg a bírósággal, hogy szakvéleményt kíván készíttetni, és benyújtani. A terhelt vagy a védő által szakvélemény készítésére felkért személy (gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, szakértői testület) szakértőként való bevonásáról a bíróság, illetőleg az ügyész határoz. A felkért szakértő – e minőségének elismerése után – önállóan szakértői vizsgálatot végezhet, a bírósági eljárásban a bíróság, illetőleg az ügyész által kirendelt szakértővel azonos jogok illetik meg, és kötelezettségek terhelik. A szakértők az általuk elvégezni kívánt szakértői vizsgálatról kölcsönösen értesítik egymást, az értesített szakértő a másik szakértő által végzett vizsgálaton jelen lehet. Ha a bíróság vagy az ügyész a felkért személy bevonását megtagadja, az elkészített vélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel.⁴⁴

Korábbi szabályok szerint, ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság a nyomozás során szakértőt rendelt ki, és a vádlott vagy a védő a vádirat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül indítványozza, a bíróságnak ugyanazon tényre más szakértőt is ki kell rendelnie. E rendelkezés alkalmazásának nincs helye, ha az ügyben a bíróság is kirendelt szakértőt, vagy a terhelt, illetve a védő által felkért személy (gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, szakértői testület) szakértőként való bevonását a bíróság, illetőleg az ügyész engedélyezte.⁴⁵ A hatályon kívül helyező törvény indokolása szerint ugyanakkor „A jelenlegi szabályok kötelezővé teszik újabb szakértő kirendelését, abban az esetben is, ha a szakvélemény megalapozottságával szemben semmiféle ésszerű kétség nem merült fel. Kétség esetén nincs

³⁸ 67/1995. (XII. 7.) AB határozat.

³⁹ 52/1996. (XI. 14.) AB határozat.

⁴⁰ Alkotmány 57. §; Alaptörvény XXVIII. cikk.

⁴¹ 419/E/2000. AB határozat.

⁴² A tanulmány nem tárgyalja az egyes különleges szakértői kirendelések eseteit. Ld. az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvényt vagy az igazságügyi szakértő nemperes eljárásban történő kirendeléséről és ezzel összefüggésben a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 2005. évi XLVIII. törvényt.

⁴³ Be. 111. § (2) bekezdés.

⁴⁴ Be. 112. §.

⁴⁵ Be. 111. § (4) bekezdését az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvény 28. §-a hatályon kívül helyezte.

akadályozza újabb szakértő kirendelésének, ezért célszerű az adott rendelkezések hatályon kívül helyezése.” Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ennek biztosítása több volt mint pusztán formális, mert ellenőrzés lehetősége nemcsak általában a bírósági eljárás, hanem az ahhoz hasonló elvárásoknak megfelelő szakértői bizonyítás szükségszerű eleme is kell, hogy legyen⁴⁶. Ugyanakkor a hatályon kívül helyezés Egyezmény konformitása is erősen kétséges.

Ettől némileg eltér a polgári perben a szakértő kirendelése. Az első szembetűnő eltérés a törvények szubjektív elemet tartalmazó fordulata, miszerint „olyan különleges szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezik”⁴⁷. Így nem lehet kizárni annak a lehetőségét, hogy a bíró hosszú gyakorlata során elsajátította más szakterület tapasztalati tételét is, vagy például az előző foglalkozása olyan ismereteket biztosít a számára, amely feleslegessé teszi a szakértő kirendelését⁴⁸. E tekintetben egyetérték Grósz Tamással, aki kifejti, hogy a kirendelt szakértő által készített szakértői vélemény a bizonyítási eszközök egyike, a bizonyítás szabályai vonatkoznak rá, amelyek nem érvényesülhetnek abban az esetben, ha a bíróság valamely tagja – speciális ismereténél fogva – pótolná a szakvéleményt. Az így kialakított álláspont elvesztené bizonyítási eszköz jellegét, ennek következtében elmaradna a szakértői vélemény támadhatósága, kiegészítése, illetve újabb szakértő bevonása is lehetetlenné válna. Az így kapott ténymegállapítás végső soron csak a bíróság érdemi határozatában volna megismerhető, ami eljárási garanciákat sértene.⁴⁹ A polgári perben ekként a bíróság köteles a feleket tájékoztatni, ha a bizonyítandó tény megállapíthatósághoz vagy megítéléshez szükséges különleges szakértelemmel nem rendelkezik⁵⁰. A bíróság a bizonyító fél indítványára rendeli ki a szakértőt, kivéve, ha a törvény a bizonyítást hivatalból megengedi⁵¹.

A másik eltérés a Be. törvényhez képest, hogy a szakértő személyéről elsősorban a feleknek kell megállapodniuk, még abban az esetben is, ha bíróság hivatalból rendeli el a szakértői bizonyítást. Ha a felek a szakértő személyében nem állapodnak meg, arról a bíróság dönt⁵². Ebben az esetben a feleket a szakértő kirendelése tárgyában – szükség esetén – meg kell hallgatnia⁵³. Természetesen ez esetben sincsenek a felek elzárva attól, hogy konkrét szakértő kirendelést kérjék, azonban az ilyen jellegű indítványhoz a bíróság nincs kötve.

Az egyoldalú felkérésre eljáró szakértő – hasonlóan a büntetőeljáráshoz – magánszakvéleményt ad.

3.2. A kirendelési rendszer anomáliái

Kirendelés rendszerének legátfogóbb elemzéseit a kirendelt védő rendszerének vizsgálatánál kapjuk. Számos tanulmány foglalkozik a kérdéssel, melyek közül a Magyar Helsinki Bizottság égisze alatt készített tanulmány⁵⁴ számos olyan hasznos megállapítások tesz, mely *mutatis mutandis* alkalmazható az igazságügyi szakértő kirendelése során is.

⁴⁶ Grósz Tamás: *Caesar non supra grammaticos, avagy a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete*. In: *Belügyi Szemle*, 2011/6. sz. 38. o.

⁴⁷ Pp. 177. § (1) bekezdés.

⁴⁸ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. 316. o.

⁴⁹ Grósz Tamás: *Caesar non supra grammaticos, avagy a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete*. 27. o.

⁵⁰ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. 317. o.

⁵¹ Pp. 164. § (2) bekezdés.

⁵² Pp. 177. § (3) bekezdés első mondat.

⁵³ Pp. 177. § (3) bekezdés második mondat.

⁵⁴ Kádár András Kristóf – Tóth Balázs – Vavró István: *Védtelenül. Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2007.

Legsúlyosabb problémák a büntetőjog területén jelentkeznek, minthogy „hatályos büntetőeljárás törvényünk szerint a szakértő kirendelése hatósági monopólium”⁵⁵. Ez pedig a gyakorlatban bizalmi és baráti viszonyon alapul⁵⁶, ami számos problémát visz a rendszerbe.

A szakértői hivatás megkülönböztető jegye, hogy szellemi foglalkozásként olyan magántevékenység, amely a közhatalmi szervek működési körében garanciális okokból hangsúlyozottan magántevékenységként különül el a közhatalomtól. Ez azonban *de facto* nem érvényesül akkor, ha egy-egy nyomozóhatóságnál ugyanazon szakértő jár minden esetben. Nem véletlen, hogy a nyomozó hatóság által kirendelt szakértőre a védelem gyakran, mint a „hatóság emberére” tekint, s nem mint szakemberre, tudósra. De ez az érzés kölcsönös: „Gyanús, ha a védő a szakértőt személye megnevezésével kéri kirendelni”⁵⁷. Ez természetes is, hiszen mindkét oldal a maga igazát szeretné megtámogatni, nem pedig hagyni, hogy az ellenfél lerombolja azt. A probléma ott kezdődik, hogy az ún. *ellenőrző szakértő* rendszerét⁵⁸, hatályos jogunk nem ismeri. Ráadásul az ehhez hasonló intézményt – vádiratos kirendelés⁵⁹ – is hatályon kívül helyezte a jogalkotó.

Király Tibor akadémikus szerint ugyanakkor a védelem abban segíti a bíróságot, hogy a tényállást minden összefüggésében, minden oldalról megvizsgálja. A védelem segít megakadályozni, hogy az igazságszolgáltatásban olyan egyoldalú személet érvényesüljön, amely csak a terhelt ellen szóló körülményeket veszi figyelembe és nem törődik az enyhítő és mentő körülményekkel. A védelem fáradozása az igazság érdekében: küzdelem. Az igazságot néha a szándékolt hamis tények, néha a tévedések fedik el. Felszínre hozni az igazságot ilyen esetekben csak a hamis tények leleplezése és a tévedések eloszlata árán lehet.⁶⁰

A Bíróság ezt a kérdést tisztességes eljárás elemének tekintett fegyverek egyenlőségének elvéből közelítette meg⁶¹. Történt, hogy egy osztrák ügyben azt a személyt, akinek a bejelentésére büntetőeljárás indult a panaszos ellen, később a bíróság szakértőként rendelte ki. Ezzel szemben a védelem szakértőjét a bíróság tanúként hallgatta ki. A bíróság emlékeztetett az ügyben, hogy a 3. bekezdés által lefektetett garanciák az 1. bekezdés szerinti tisztességes eljárás speciális elemeinek minősülnek. A kirendelt szakértő a látszat alapján a vád tanújának tűnt, ugyanakkor a fegyveregyenlőség elve megköveteli, hogy egyensúly álljon fenn a terhelt

⁵⁵ Balla Péter: *Ügyfélegyenlőség, szabad bizonyítás. Anomáliák a szakértői bizonyításban*. In: *Magyar Jog*, 1992/2. sz. 98. o.

⁵⁶ Hasonló probléma jelentkezik a kirendelt védő kiválasztásának rendszerében. [Ld. Kádár András Kristóf – Tóth Balász – Vavró István: *Védtelesen. Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. 88. o.; Nagy Zsolt: *A kirendelt védelem intézményének jogszociológiai vizsgálata*. In: *Publicationes doctorandorum juridicorum Tomus I.* (szerk. Tóth Károly). Szegedi Tudományegyetem ÁJK, Szeged, 2001. 458. o.]

⁵⁷ Pataky Csaba: *Műszaki szakértői hiányosságok az ügyvéd nézőpontjából*. In: *Magyar Jog*, 2000/6. sz. 358. o.

⁵⁸ Az intézményt bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi 33. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) vezette be. [Bp. 228. § Olyan ügyben, melyben az eldöntendő kérdések felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges; a terhelt, vagy ha több a terhelt, ezek együttesen, saját költségükön ellenőrző szakértő közreműködésével élhetnek. Az utóbbinak joga van a terhelt vagy terhelték érdekeit szakértői közreműködésével előmozdítani s megoltalmazni. Nevezetesen a szemlénél jelen lehet, az esetleges hiányokra vagy mulasztásokra figyelmeztethet és a szemle teljesítésére, valamint a véleményre nézve észrevételeit akár a jegyzőkönyvben, akár külön iratban előterjeszheti.]

⁵⁹ Be. 111. § (4) Ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság a nyomozás során szakértőt rendelt ki, és a vádlott vagy a védő a vádirat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül indítványozza [...], a bíróságnak ugyanazon tényre más szakértőt is ki kell rendelnie. E rendelkezés alkalmazásának nincs helye, ha az ügyben a bíróság is kirendelt szakértőt, vagy a terhelt, illetve a védő által felkért személy (gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, szakértői testület) szakértőként való bevonását a bíróság, illetőleg az ügyész engedélyezte. [Az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvény 28. §-a 2011. július 13-i hatállyal hatályon kívül helyezte.]

⁶⁰ Király Tibor: *A védelem és a védő a büntető ügyekben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 121. o. [idézi: Hack Péter: *A védelem és a védő szerepének aktuális kérdései*. In: *Magyar Jog*, 2011/2. sz. 87-88. o.]

⁶¹ Bönisch v. Austria 8658/79 (06/05/1985).

vallomások meghallgatás és a védelem kérésére meghallgatott személyek között. Mivel ez nem valósult meg, sérült az Egyezmény.⁶²

A büntető tárgyaláson – jellegéből adódóan – a helyzet hasonló. A Be. törvény szerint ha a szakértő kirendelése a tárgyaláson válik szükségessé, a tanács elnöke a tárgyalásra nyomban idézi a szakértőt. Ha erre nincs mód, a bíróság a tárgyalást elnapolja, és megállapítja a szakvélemény elkészítésének határidejét.⁶³ Nagyonbbrészt a vidéki bíróságokra jellemző, hogy főleg az ún. tömegügyekben minden bírónak megvan a maga *házszakértője* és csak kvalifikált ügyekben kerülnek kirendelésre más szakértő. Néhány liberálisabban gondolkozó büntető bíró – a Pp. analógiájára – azonban meghallgatja a feleket a szakértő személyéről és egybehangzó javaslat esetén e személyt rendeli ki szakértőnek. Noha ezt semmi nem tiltja, *de lege ferenda* mégis célszerűbb lenne kötelező eljárási móddá változtatni: „*Ha az ügyész és a vádlott, kötelező védelem esetén a védő a szakértő személyében nem állapodnak meg, arról a bíróság dönt. Az utóbbi esetben az ügyészt és a vádlottat, kötelező védelem esetén a védőt a szakértő kirendelése tárgyában – szükség esetén – meg kell hallgatni.*”⁶⁴

A második lényeges probléma az anyagi függés. A jelenlegi rendszerben ugyanis a praxisát főleg kirendelésekre alapozó szakértő anyagilag függővé válhat a nyomozó hatóság kirendelésekről döntő tagjától⁶⁵, ami könnyen elfogulttá teheti⁶⁶. Noha egyetlen egy ilyen jellegű kifogást nem hallottam még a kirendelt szakértő véleményének derogálására, érdekes módon a magánszakvéleményeket rendre ezen a ponton támadják. Apró Ferenc például kifejti, hogy „olyan magánszemélyt még nem láttam, aki a fölvert pénzért azt írta volna le, hogy a megbízója álláspontja alaptalan...”⁶⁷

A legszemléletesebben mégis egy példa tudja bemutatni a kérdést. A kilencvenes évek elején az egyik ügyben az ország egyik legjobb vámszakértőjeként emlegetett személy – még mint a VPOP osztályvezetője – a csempészet miatt indult nyomozás kezdeti szakaszában jóformán egyedül ismerte fel a terhelt által folytatott bonyolult és áttételes tranzakciók jogellenességét, és rövid, meggyőző okfejtést tartalmazó véleményes jelentésében (ha úgy tetszik „belső” szakvéleményben) intézkedett a hamis jogcímen folyó vámkezelések leállításáról. Vámszakértőként járt el ugyan, de az adott gazdasági folyamat dokumentációjának áttekintése kapcsán, ha formálisan is, könyvszakértői munkát végzett. A feljegyzés és az intézkedés pontosan tartalmazta, hogy a vámkezelések formálisan ugyan rendben vannak, de csak a vak nem látja, hogy itt az engedmények tudatos és következetes kijátszásáról van szó. A jóval későbbi bírósági eljárásban már mint a munkahelyéről kilépett és a vádlott által megbízott és fizetett szakértő húszoldalas elaborátumban fejtette ki a terhelt eljárásnak jogszerűségét, és ostromozta azokat – saját magáról kissé megfélekedve –, akik erről a kérdéstről valaha is másképp vélekedtek. A korábbi véleményét állami alkalmazottként, munkaköri kötelezettsége részeként terjesztette elő, az belefért havi 45 000 Ft-os fizetésbe. Később e vélemény alaposabb kimunkált cáfolatáért az egyébként tévedés jogcímen felmentett gyanúsítottól – mint hírlík – több mint kétéves korábbi fizetését kapta.⁶⁸

⁶² Balla Lajos – Kardos Sándor: *A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában*. 41. o.

⁶³ Be. 300. §.

⁶⁴ Be. 300. §-ához javasolt új bekezdés.

⁶⁵ vö. Kádár András Kristóf – Tóth Balász – Vavró István: *Védtelesen. Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. 60. o.

⁶⁶ Be. 103. § (1) Szakértőként nem járhat el, *h*) akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható.; Pp. 178. § (1) Az, akire a 13. § (1) bekezdésének *a*), *b*), *c*) vagy *e*) pontjában meghatározott kizáró ok áll fenn, szakértőként sem járhat el [...]. [Pp. 13. § (1) Az ügy elintézéséből ki van zárva, és abban mint bíró nem vehet részt: *e*) az, akitől az ügynek tárgyilagosa megítélése egyéb okból nem várható (elfogultság).].

⁶⁷ Apró Ferenc: *A igazságügyi szakértő és a „magánszakértő”*. In: *Birák Lapja*, 1993/2. sz. 116. o.

⁶⁸ Tóth Mihály: *A büntetőügyben végzett könyvszakértői bizonyítás – ügyészi szemmel*. In: *Számvitel és Könyvvizsgálat*, 1998/7-8. sz. 298. o.

De ez éppúgy igaz fordított helyzetben. A szakértő [védő], aki szeretne újabb kirendeléseket kapni ugyanettől a hatóságtól, mikor számíthat erre nagyobb valószínűséggel, ha lelkiismeretesen minden lehetséges eszközzel a valós tények megállapítására törekszik [képviseli védencét], és ezzel adott esetben többletfeladatokat okoz a hatóságnak, vagy akkor, ha inkább a hatóság szempontjaira tekintettel végzi munkáját?⁶⁹ És valljuk be nyugodtan „a valóban jó [könyv]szakértő éppoly színvonalasan képes igazolni a bűnüldöző hatóság igazát, mint a gyanúsítottét.”⁷⁰

Ha elfogadjuk azt, hogy a magánszakvéleményt „gyártó” szakértő személy nincs olyan pártatlansági garanciákkal körülbástyázva, mint a kirendelt szakértő (lásd a kizárási szabályoknál), és az ellenérdekű fél jogai ezzel sérülhetnek⁷¹, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a kirendelő hatóságtól való anyagi függést az elfogultság intézménye nem képes semlegesíteni, noha a nyomozóhatóság eljárási helyzeténél és természetesen érvényesülő sajátlagos érdekeinél fogva ez reálisan nem is várható el.

De lege ferenda a büntető ügyekben a vádirat benyújtása előtt a szakértő kirendelése – hasonlóan az osztrák joghoz⁷² – a nyomozási bíró hatáskörébe tartozna. Az ún. azonnalos ügyekben pedig a szaktanácsadó közreműködésével⁷³ megnyugtatóan lehetne rendezni a kérdést.

A harmadik egyben témánk szempontjából utolsó kérdés az arányosság. Az ismeretségen alapuló kirendelés miatt csorbát szenved az arányosság, így lehetnek szakmailag felkészültebb szakértők [ügyvédek] is, akikre szinte soha nem kerül sor hiába vannak felvezetve a névjegyzékbe⁷⁴. Felmérésem során talákoztam olyan könyvszakértővel, akit 2011-ben egyetlen egy alkalommal sem rendelték ki, de talákoztam olyannal is aki minden nap kapott egy kirendelést!

A Magyar Ügyvédi Kamara elnökének, Bánáti Jánosnak védői kirendelés reformjával kapcsolatos észrevételeit a szakértői kirendelésekre is iránymutatónak tekintem: „A kirendelések (igazságos) elosztása mind fontosabb kérdéssé válik.”⁷⁵ „Alkotmányos lehet például a sorsolás útján való elosztás is.”⁷⁶ A korlátozottan rendelkezésre álló javak – mint ilyen a véges száma miatt a kirendelések is – sorolás útján való elosztása, mindig igazságos. A tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról szóló 1991. évi XXV. törvény alkotmányossági vizsgálata kapcsán az Alkotmánybíróság leszögezte: a sorsolás útján történő kiválasztás a véletlenszerűsége folytán a diszkriminációt kizárja⁷⁷. Ezzel pedig elérkeztünk a számítógépes kijelölést⁷⁸ segítő program lehetőségének tárgyalásához.

3.3. Számítógépes kijelölést segítő program

⁶⁹ Hack Péter: *A védelem és a védő szerepének aktuális kérdései*. 90. o.

⁷⁰ Tóth Mihály: *A büntetőügyben végzett könyvszakértői bizonyítás – ügyészi szemmel*. 298. o.

⁷¹ Kuhn Kata: *A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban*. 50. o.

⁷² Kuhn Kata: *A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban*. 43. o.

⁷³ Be. 182. § (1) Az ügyész és a nyomozó hatóság a nyomozási cselekményeknél szaktanácsadót vehet igénybe, ha a bizonyítási eszközök felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez különleges szakismeret szükséges, illetőleg az ügyész vagy a nyomozó hatóság valamilyen szakkérdésben felvilágosítást kér.

⁷⁴ Nagy Zsolt: *A kirendelt védelem intézményének jogszociológiai vizsgálata*. 466. o.

⁷⁵ Bánáti János – Kádár András Kristóf – Bencze Máttyás: *Az előzetes letartóztatás és a kirendelt védő intézménye*. In: *Fundamentum*, 2005/2. sz. 52. o.

⁷⁶ 48/1993. (VII. 2.) AB határozat.

⁷⁷ 15/1993. (III. 12.) AB határozat.

⁷⁸ A szerző kiemeli, hogy a kijelölés és a kirendelés között alapvető különbség, hogy még a kirendelés közhatalmi aktus, a kijelölés belső igazgatási szabály.

Amint azt dr. Matusik Tamás, fővárosi bírósági fogalmazó a Büntetőjogi Segítségnyújtási Program 2006. november 30 – december 1-en tartott Zárkonferenciáján⁷⁹ felvetette, hogy a nyomozó hatóság általi kirendeléshez hasonló strukturális problémát vet fel a felszámoló és a vagyonszelvény kijelölése a felszámolási- és a csődeljárásban, ahol – mivel adott esetben jelentős pénzekről és gazdasági érdekekről lehet szó – rendszerszinten kell biztosítani nem csupán elfogulatlanságot, hanem annak látszatát is. Ennek érdekében a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet úgy rendelkezik⁸⁰, hogy a felszámolási és a csődeljárásban az ideiglenes vagyonszelvény, a felszámoló és a vagyonszelvény kijelölése számítógépes program felhasználásával történik. A program véletlenszerűen határozza meg a felszámoló, illetve vagyonszelvény személyét.⁸¹ Mi több, még az e ügycsoportba beosztott bírák közül az eljáró bíró kijelölése is történhet számítógépes ügyelosztást segítő program felhasználásával⁸².

A program működését a felszámolók, a vagyonszelvények és az ideiglenes vagyonszelvények elektronikus kijelölésének szabályairól szóló 36/2010. (V. 13.) IRM rendelet (a továbbiakban: Felsz.kijr.) részletezi.

A felszámoló, a vagyonszelvény, az ideiglenes vagyonszelvény (a továbbiakban együtt: felszámoló) felszámolók névjegyzékéből történő kijelölése az erre a célra kifejlesztett és az Országos Bírósági Hivatal (a továbbiakban: OBH) elnöke által jóváhagyott számítógépes program felhasználásával történik. A számítógépes programot az OBH elnöke üzemelteti. A számítógépes program által kezelt adatbázisba a felszámolók névjegyzékébe bejegyzett valamennyi felszámolót fel kell venni. Az adatbázisban a felszámolókat nevük és cégjegyzék számuk azonosítja.⁸³

Az adatbázisban – az elektronikus kijelölés céljaira – a felszámolókat a cégjegyzékbe bejegyzett székhelyük szerinti település, valamint a fióktelepük (fióktelepeik) szerinti település alapulvételével kell csoportosítani. A felszámolókról székhelyük alapulvételével kell megyénkénti listákat és fővárosi listát készíteni. A megyei listákhoz és a fővárosi listához két-két kiegészítő listát is kell készíteni. Az első kiegészítő listában azokat a felszámolókat kell szerepeltetni, amelyeknek a székhelye annak az ítéletábrának az illetékességi területén van,

⁷⁹ A Büntetőjogi Segítségnyújtási Program rövid ismertetése: A kirendelt védői rendszerrel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy alapvető célja (azaz a hatékony védelem biztosítása olyan esetekben, amikor a terhelt vagy az ügy sajátos körülményeire tekintettel ennek állami garantálása szükségesnek mutatkozik) az esetek nagy részében nem teljesül. És ha a díszfunkció kezd normálissá, általánossá válni, akkor nyilvánvaló, hogy nem elsősorban egyéni mulasztásokról van szó, hanem rendszerszintű problémáról. Ez a felismerés vezette arra a Magyar Helsinki Bizottságot, hogy a holland Külügyminisztérium és az Európai Bizottság anyagi támogatásával, a Holland Helsinki Bizottsággal együttműködve elindítsa a Büntetőjogi Segítségnyújtási Programot, azzal a céllal, hogy kidolgozzon és a gyakorlatban teszteljen egy olyan modellt, amely hosszútávon felválthatja. [Kádár András Kristóf – Tóth Balász – Vavró István: *Védtelesenül. Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. 29. o.]

⁸⁰ A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet 63. § (3) Csődeljárásban és felszámolási eljárásban a vagyonszelvény, az ideiglenes vagyonszelvény és a felszámoló kijelölése – a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (a továbbiakban: Cstv.) 66. § (2) bekezdése szerinti kivétellel – a Cstv. 27/A. § (1) bekezdése valamint a felszámolók, a vagyonszelvények és az ideiglenes vagyonszelvények elektronikus kijelölésének szabályairól szóló rendelet (a továbbiakban: Felsz.kijr.) szerint történik.

⁸¹ Kádár András Kristóf – Tóth Balász – Vavró István: *Védtelesenül. Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. 132. o.

⁸² A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet 63/B. § (2) Csődeljárási és felszámolási ügycsoportokban az adott ügycsoportba beosztott bírák közül az eljáró bíró kijelölése számítógépes ügyelosztást segítő program felhasználásával, automatikusan is történhet, amely figyelembe veszi a bírakra a tárgyévben kiosztott ügyek számát. A számítógépes program által javasolt kijelöléstől az ügyelosztásra jogosult bírósági vezető indokolt esetben – a folyamatban lévő ügyek bonyolultságára, munkaigényére tekintettel – eltérhet.

⁸³ Felsz.kijr. 1. § (1)-(2) bekezdések.

ahová a főváros vagy az adott megye tartozik. A második kiegészítő listában azokat a felszámolókat kell szerepeltetni, amelyeknek székhelye nem, hanem csak fióktelepe van annak az ítélőtáblának az illetékességi területén, ahová a főváros vagy az adott megye tartozik. A csoportosítást a számítógépes program végzi. Az üzemeltető a felszámolók számára – kérésükre – lehetővé teszi, hogy az adatbázisban szereplő adataik helyességéről meggyőződjenek, és haladéktalanul gondoskodik a hiányos vagy téves adatok kijavításáról.⁸⁴

A rendelet a listákat súlyozza mégpedig, a megyei és fővárosi listában szereplő felszámolókat 100-as szorzóval, az első kiegészítő listában szereplő felszámolókat 50-es szorzóval, a második kiegészítő listában szereplő felszámolókat 25-ös szorzóval, azokat a felszámolókat pedig, amelyek egyik listákon sem szerepelnek, 1-es szorzóval látja el a program⁸⁵.

A felszámoló kijelölésére a program – a súlyozás alkalmazásával – véletlenszerű kiválasztással tesz javaslatot oly módon, hogy a súlyozott halmazból egyenletes eloszlás szerint választ. Azon felszámolókat, amelyek folyamatban lévő ügyeinek száma a többiek aktuális ügyszámának számtani átlagát legalább háromszorosan meghaladja, csak a naptári hónap 8. napjáig történő kijelöléseknél veszi figyelembe a számítógépes kijelölést segítő program. Ezt a szabályt addig kell alkalmazni, amíg az említett arány fennáll (*kompenzáció*). Amennyiben a program által javasolt felszámolóval összefüggésben kiderül, hogy vele szemben az adott eljárásban kizárási ok áll fenn, vagy pedig az adott eljárásban korábban felmentették, akkor az eljárást ismételten le kell folytatni.⁸⁶

Látható, hogy a jogszabály *osztó igazságosság* talaján áll. Az igazságos dolog tehát az arány bizonyos esete. Az arányosság ti. bizonyos viszonyoknak az egyenlősége. A közös javak szétosztó igazságosság mindig az arányosság értelmében működik.⁸⁷ Ha azonban ez az arány megbomlik, a rendelet átvált és a *kiigazító igazságosság* eszméje mentén úgy egyenlíti ki a aránytalanságot, egyenlőtleniséget, igazságtalanságot, hogy a sorolásból kizárja a túlzott előnyhöz jutó tagokat.

Az ismertetett metódus alkalmazhatónak tűnik a szakértők kijelölése során is. Amennyiben, tehát a felek nem tudnak megegyezni a szakértő személyében – legyen szó akár büntető⁸⁸, akár polgári peres eljárásról –, vagy valamelyik fél nincs abba a helyzetben, hogy nyilatkozzon, a szakértő kijelölése (majd kirendelése) program segítségével történne.

A programot szintén az OBH elnöke üzemeltetné. Létrehozása pedig semmilyen különösebb erőfeszítést nem igényel, gyakorlatilag 1 hónap alatt élesben működtethető. Ennek az a praktikus magyarázata, hogy az igazságügyi szakértői névjegyzéket (a továbbiakban: névjegyzék) elektronikus formában kell vezetni⁸⁹, így az már rendelkezésre áll a szakértői névjegyzéket vezető hatóságnál⁹⁰. Ráadásul a program működtetéséhez szükséges adatok nyilvánosak⁹¹, azok a világhálón bárki számára elérhetőek⁹².

⁸⁴ Felsz.kijr. 2. §.

⁸⁵ Felsz.kijr. 3 § (2) bekezdés.

⁸⁶ Felsz.kijr. 3 § (3)-(5) bekezdések.

⁸⁷ Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. 129. o. [idézi Lenkovics Barnabás: *Az igazságosság keresése* (kézirat)].

⁸⁸ A felek rendelkezési joga, tehát megelőzi sorsolást. Arról pedig már korábban megegyeztünk, hogy a büntetőeljárásban – annak bármely szakaszáról legyen is szó – csupán a bíró lenne jogosult a szakértő kirendelésére. [Ld. előző pontban].

⁸⁹ Az igazságügyi szakértői névjegyzék vezetéséről szóló 210/2005. (X. 5.) Korm. rendelet 1. §.

⁹⁰ Az egyes miniszterek, valamint a Miniszterelnökséget vezető államtitkár feladat- és hatásköréről szóló 212/2010. (VII. 1.) Korm. rendelet 23. §-a kimondja, hogy „a Kormány az igazságügyi szakértői névjegyzéket [...] vezető hatóságként a közigazgatási és igazságügyi minisztert jelöli ki”.

⁹¹ Szaktv. 5. § (1)-(2) bekezdései szerint: *a)* családi neve és utóneve(i); *f)* elérhetőségi cím (postacím, telefon-, telefaxiszám, e-mail); *g)* nyelvismeret (nyelv, nyelvtudás foka); *h)* területi igazságügyi szakértői kamarai tagság;

A perökonómia szempontokból a súlyozott listák kialakítása *mutatis mutandis* szintén fenntartható. A kirendelő bíróság illetékességi területén működő szakértőket 50-es szorzóval, a kirendelő bíróság másodfokú bíróságának illetékességi területén működő szakértőket 25-ös szorzóval, akik pedig egyik területen sem tevékenykedik, 1-es szorzóval kell ellátni. A szakértő személyére a program – a súlyozás alkalmazásával – véletlenszerű kiválasztással lenne javaslatot oly módon, hogy a súlyozott halmazból egyenletes eloszlás szerint választ. A kompenzáció változatlanul működhet, miszerint azon szakértőket, amelyek folyamatban lévő ügyeinek száma a többiek aktuális ügyszámának számtani átlagát legalább háromszorosan meghaladja, csak a naptári hónap 8. napjáig történő kijelöléseknél veszi figyelembe a számítógépes kijelölést segítő program. Ezt a szabályt addig kell alkalmazni, amíg az említett arány fennáll. Ez azonban szükségessé teszi, hogy a felek rendelkezési jogának figyelembe vétele mellett a jogerős végzéssel kirendelt szakértőt is tartsa nyilván a rendszer. Amennyiben ugyanakkor a program által javasolt szakértővel összefüggésben kiderülne, hogy vele szemben az adott eljárásban kizárási ok áll fenn, vagy pedig az adott eljárásban korábban felmentették, akkor az eljárást ismételten le kell folytatni.

IV. A zárt létszám bevezetésének elméleti lehetősége

Ne gondolja azt azonban senki, hogy az arányosabb elosztásnak mindenki önfeledten örülne. Ez a helyzet már a védő kirendelések kapcsán is felmerült: „Kétségtelen, hogy egy ilyen [...] rendszer arányosabb terhelést jelentene a védői karnak, ugyanakkor azokat a kollégákat, akik szinte kizárólag kirendelésből élnek, megfosztana a megélhetésük egy jó részétől.”⁹³ Azok a szakértők, akik évi 300 felett kapnak kirendeléseket, egy ilyen rendszer bevezetésével – a legjobb esetben is – jövedelmük 2/3-át elvesztenék. A zárt létszám bevezetése ezt a helyzetet igyekezne kompenzálni valamelyest.

4.1. Numerus clausus, ahogy az Alkotmánybíróság látja

A Alkotmánybíróság először 1994-ben foglalkozott a kérdéssel a taxik száma korlátozásának alkotmányellenességét kimondó határozatában⁹⁴.

A munkához (foglalkozáshoz, vállalkozáshoz) való alapjog a szabadságjogokhoz hasonló védelemben részesül az állami beavatkozások és korlátozások ellen. E korlátozások alkotmányossága azonban *más-más mérce alapján* minősítendő aszerint, hogy a foglalkozás *gyakorlását* vagy annak szabad *megválasztását* korlátozza-e az állam, s az utóbbin belül is különbözik a megítélés az adott foglalkozásba kerülés *szubjektív*, illetve az *objektív* korlátokhoz kötésének megfelelően. (A vizsgált ügyben például a taxis vállalkozás gyakorlását korlátozzák a kaucióra és az autó állapotára, vizsgáztatására stb. vonatkozó előírások; alanyi korlát a vizsgakötelezettség; tárgyi, azaz a vállalkozni kívánó személyi tulajdonságaitól teljesen független korlát a kiadható engedélyek számának meghatározása.) A munkához (foglalkozáshoz, vállalkozáshoz) való jogot az veszélyezteti a legsúlyosabban, ha az ember az illető tevékenységtől el van zárva, azt nem választhatja. Ha nem lenne ez a jog nevesítve, az általános személyiségi jog sérelme alapján lehetne érvényesíteni. A tárgyi korlátok megítélésénél figyelemmel kell lenni arra is, hogy mivel itt alapjog teljes elvonásáról

j) igazságügyi szakértői igazolvány száma; ka) a névjegyzékbe bejegyzett szakterület és a bejegyzés időpontja; t) annak ténye, hogy a szakértő az elektronikus kézbesítést vállalja; u) az igazságügyi szakértő tevékenységével kapcsolatos közleményei („közlemények”).

⁹² <http://www.szakertok.irm.gov.hu/>

⁹³ Kádár András Kristóf – Tóth Balázs – Vavró István: *Védtelesenül. Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. 87. o.

⁹⁴ 21/1994. (IV. 16.) AB határozat.

van szó, ez az eszköz nem alkalmazható versenyszabályozásra. Különösen nem szolgálhat a *numerus clausus* a szükségletek megtervezésére. Egy ettől függő engedélyezési rendszer ugyanis valóban a terv- és nem a piacgazdaság eszköze. Ugyancsak nem elégséges indok a zárt létszám bevezetéséhez semmiféle más igazgatási feladat megkönnyítése (mint a taxiknál a forgalmi káosz veszélyének növekedése a túl sok kocsi miatt, standok hiánya stb). Az Alkotmánybíróság összességében kifejtette, hogy a vállalkozás jogának korlátozása *numerus claususszal* nem alkotmányos versenyszabályozási eszköz, nem lehet a szolgáltatás színvonalának emelésére és még kevésbé az adóbehajtás pótlására használni.⁹⁵

Némileg árnyalta az álláspontját az Alkotmánybíróság a Magyar Állatorvosi Kamaráról, valamint a magán-állatorvosi tevékenység gyakorlásáról szóló 1995. évi XCIV. törvény revíziója során⁹⁶ és eredeti vaskos felfogás Paczolay Péter alkotmánybíró párhuzamos indoklásába, amely voltaképpen különvélemény, szorult vissza.

Az Alkotmánybíróság kifejti, hogy a törvény a magán-állatorvosok tevékenységét működési engedélyhez és működési területhez köti, mely rendelkezések valóban a szabad verseny korlátozását jelentik az állategészségügyi szolgáltatások területén. De a jogalkotó – a törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás szerint – ezt a korlátozást tudatosan, az állategészségügyi ellátás folyamatos és az ország területén azonos színvonalú biztosítása érdekében vállalta fel. Visszautalva egy korábbi határozatára pedig kifejti, hogy „a piacgazdaság körülményei között is elfogadott, hogy bár az állam nem vonta kizárólagos gazdasági tevékenységi körébe az adott tevékenységfajtát, de annak gyakorlását különböző – néhol igen szigorú – feltételekhez köti. Ezekben az esetekben – a vállalkozáshoz való jog korlátozásával összefüggésben – a szabályozás alkotmányos keretek között marad, ha az állami beavatkozásnak megvan a kellő súlyú alkotmányos indoka, és a korlátozás arányban áll az elérni kívánt céllal. [...] Ebből eredő korlátnak tekinthető, hogy a gyógyszerárak üzemeltetése sem a piacgazdaság és a versenyszabadság elveit követi”⁹⁷. Paczolay azonban megjegyzi, hogy a szóban lévő szabályozási mód⁹⁸ olyan objektív, tárgyi korlát a megyében működő magán-állatorvosok létszámának meghatározására, amely valójában a zárt létszám bevezetésére alkalmas⁹⁹.

4.2. Igazságszolgáltatás résztvevői *ritkán* piaci szereplők

A piacgazdasághoz ugyanakkor senkinek sincs joga, vagyis nem minősíthető alapjogként, jóllehet alkotmányos lehet a piac korlátozása a piac szabadságától teljesen független alapjogok és alkotmányos érdekek miatt is: például környezetvédelmi, egészségügyi vagy éppen honvédelmi okokból.¹⁰⁰ De ilyen korlátoznak minősül az igazságszolgáltatásra érdekeinek figyelembe vétele, ahol nincs helye a piacgazdaságnak, igaz fogalmilag sem egyeztethető össze a verseny- és közszolgálati szféra: „a piaci mechanizmus szempontjai meghatározóan nem érvényesek az állami köztisztviselők, közalkalmazottak, egyéb közszolgálati dolgozók tekintetében, noha az állam ezeknek az aktív dolgozóknak a vonatkozásában munkáltató és mint munkáltató a költségvetési szféra megfelelő figyelembevételével mellett bizonyos értelemben igazodik a munkaerőpiaci keresleti és kínálati viszonyokhoz”¹⁰¹.

⁹⁵ 21/1994. (IV. 16.) AB határozat.

⁹⁶ 602/B/2006. AB határozat.

⁹⁷ 677/B/1995. AB határozat.

⁹⁸ Ti. a magán-állatorvosi működési terület és ezzel összefüggésben a Magyar Állatorvosi Kamara illetékes szervezetének az egyetértési joga.

⁹⁹ 602/B/2006. AB határozat – Dr. Paczolay Péter alkotmánybíró párhuzamos indoklása.

¹⁰⁰ 21/1994. (IV. 16.) AB határozat.

¹⁰¹ 26/1993. (IV. 29.) AB határozat.

Ahogy a bírák engedélyezett létszáma¹⁰² sem vett fel alkotmányosság problémát, úgy a szakértők zárt létszáma – területi kamaránként és szakterületenként – is tartható volna. Ráadásul már a *taxis-ügyhöz* csatolt különvélemény is elgondolkoztató a tekintetben, hogy itt valódi korlátozásról van-e szó: „Az Alkotmány a jogosult által választott vagy éppen a számára kedvező helyre, illetve piacra a vállalkozáshoz való hozzáférést nem garantálja. [A rendelet] szabályai pedig nem zárják ki, hogy a taxivállalkozó (jelölt) az eredetileg – pl. lakhelyéhez közel – választott területen kívül kérjen és kapjon engedélyt, ha a forgalomba állítható taxik keretszáma amott már kimerült.”¹⁰³ Ráadásul – minthogy eljárásjogunkban a szabad bizonyítási rendszer érvényesül¹⁰⁴ és tiltó szabály sincs e körben¹⁰⁵ – senki nincs elzárva attól, hogy szakmájába – amennyibe erre érdemesnek érzi magát – szakmai véleményt fogalmazzon meg bárki felkérésére¹⁰⁶.

A témát talán legmarkánsabban a közjegyzői állások számáról és a közjegyzők székhelyéről szóló 15/1991. (XI. 26.) IM rendelet érinti. E rendelet 1. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy „A Magyar Köztársaságban 315 közjegyző működik”. Mivel azonban ténylegesen a *numerus clausus* valamilyen formában minden országban működik, tartja magát a közjegyző hivatalos minőségéből és az igazságszolgáltatási feladat betöltéséből eredő következtetés: az állam a közhitelességi feladat ellátását csak ellenőrzött keretek között látja biztosítottnak. Az előírt működési kötelezettség feltételeit pedig csak akkor tudja biztosítani, ha a közjegyző az ország minden részén elérhető. E célból a közjegyzői székhelyek száma és területi kompetenciája mindenhol szabályozott.¹⁰⁷ Szintén hasonló elvek mentén került szabályozásra az osztrák szakértői törvény, amikor a szakértői tevékenység végzésének előfeltétel meghatározásánál kiköti: „a kérelmező által művelt szakterületen szükség legyen szakértőre”¹⁰⁸.

Noha ezen szabályozások csak marginálisan érintik a Unió belüli szabad munkaerő áramlásra vonatkozó rendelkezéseket, az Eu konformisták megnyugtatóra kiemelendő, hogy a munkavállalók szabad mozgására vonatkozó rendelkezések hatálya alól kivételt képez a közszolgáltatásban történő foglalkoztatás¹⁰⁹. A Biztosság kontra Olaszország ügyben¹¹⁰ hozott ítélet szerint pedig az állam irányításával vagy az állam számára tudományos és technikai kérdésekben való tanácsadással összefüggő feladatok teljesítése tekinthető közszolgáltatásban történő foglalkoztatásnak¹¹¹.

¹⁰² A bíróságok szervezetről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 76. § (4) Az OBH elnöke a statisztikai adatgyűjtéssel, az ügyelosztással és a munkateher méréssel kapcsolatos feladatkörében a) a központi költségvetésről szóló törvény bíróságokra vonatkozó költségvetési fejezetének létszám-előirányzata, valamint a peres és nemperes eljárások átlagos országos munkaterhének mutatói alapján meghatározza a bíróságok – a törvényszékek esetében az illetékességi területükön működő közigazgatási és munkaügyi bírósággal, valamint »járásbíróságokkal« együttes – szükséges bírói létszámát.

¹⁰³ 21/1994. (IV. 16.) AB határozat – Dr. Tersztyánszky Ödön alkotmánybíró párhuzamos indokolása (a párhuzamos indokolásban foglaltakhoz csatlakozott: Dr. Zlinszky János).

¹⁰⁴ Témával kapcsolatban lásd részletesen: 102/B/2003. AB határozat.

¹⁰⁵ Ellenben az ügyvédi, jogtanácsosi vagy közjegyzői tevékenységgel: Ld. Btk. 248. §. *Zugírászat*.

¹⁰⁶ A bárki alatt még a hatóság is szóba jöhet: Szaktv. 2. § (3) Szakértő hiányában a szakértői feladat ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető. Az eseti szakértő jogaira és kötelezettségeire e törvény rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

¹⁰⁷ Várkonyi Vera: *Közjegyzők az Európai Unióban*. http://www.kjoh.hu/061210_onk_kjok_euban.html (2012.05.29.).

¹⁰⁸ Kuhn Kata: *A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban*. 39. o.

¹⁰⁹ EUMSZ. 45. cikk (4) bekezdés.

¹¹⁰ 225/85. sz., Bizottság kontra Olaszország ügyben 1987. június 16-án hozott ítélet.

¹¹¹ Nemessányi Zoltán: *Munkavállalók*. In: Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata (szerk. Osztovits András). CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2011. 1280. o.

Megállapítható, tehát, hogy nincs olyan kényszerítő elv, amely előírná, hogy a tág értelemben vett igazságszolgáltatás részét képző szakértők szervezetét és működését piacgazdasági alapokon kellene létrehozni. Ugyanakkor elementáris érdek, hogy az élethivatásszerűen ezt a pályát választók – az egyenletes szakértői kijelölés következtében –, közel azonos, vagy magasabb jövedelemre tegyenek szert, mint a hasonló képzettségű, de más pályát választó kollégáik. A zárt létszám további előnye, hogy a megüresedő helyekre pályáztatással¹¹² valóban a legjobb szakemberek kerülhetnének a karba, így kiszorulnának a *hobby szakértők*, amely nyilván a hivatás minőségét és elismertségét tovább növelné. A még mostohagyerekként kezelt egyéni minőségbiztosítás pedig betölthetné rendeltetését.

4.3. Az egyéni minőségbiztosítás

A szakértői tevékenység felügyeletét a jogalkotó megosztja. Általános jellegű hatósági felügyeletet – hatósági ellenőrzés – az igazságügyi névjegyzéket vezető hatóság hatáskörébe utalja, még a szakmai felügyeletet a szakértői kamara gyakorolja, jóllehet közigazgatási értelemben vett szakmai felügyeletet az igazságügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi LXXV. törvény 2009. október 1. hatállyal kiiktatta a törvényből¹¹³.

A szakértő – bizonyos kivételektől eltekintve – köteles eljárni a hatóság kirendelése alapján¹¹⁴. A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) VI. Fejezete alapján az igazságügyi névjegyzéket vezető hatóság ellenőrzi – egyebek mellett¹¹⁵ –, hogy az igazságügyi szakértő és a társaság e kötelezettségének eleget tesz-e¹¹⁶. A hatósági ellenőrzés keretében az igazságügyi szakértő és a társaság tevékenységét az igazságügyi szakértői névjegyzéket vezető hatóság bármikor megvizsgálhatja és ennek során bekérheti a szakértői tevékenységről vezetett nyilvántartást¹¹⁷. A vizsgálatot a kirendelő hatóság is kezdeményezheti.¹¹⁸ Ez végső soron a szakértő névjegyzékből való törléséhez is vezethet, ha hatósági kirendelésnek – törvénybe ütköző módon – ismételten nem tesz eleget¹¹⁹. Az „ismételten” szövegrész azonban ne tévesszen meg senkit, ugyanis ez nem az ellenőrzések, hanem a mulasztások számára vonatkozik, így egyazon ügyben is lehetősége van a hatóságnak arra, hogy a legsúlyosabb szankcióval sújtsa le. A Ket. rendelkezései¹²⁰ ezt egészen világossá teszik. Amennyiben jogszabály vagy hatósági döntés megsértése a jogellenes magatartás megszüntetésével vagy a jogszerű állapot helyreállításával orvosolható, a hatóság felhívja [az ügyfél] a szakértő figyelmét a jogszabálysértésre, és legalább húsznapos határidő megállapításával, valamint a jogkövetkezményekre történő figyelmeztetéssel végzésben kötelezi annak megszüntetésére. Ha a felhívásban meghatározott határidő eredménytelenül telt el – vagy ennek alkalmazás egyébként kizárt¹²¹ – a hatóság hivatalból megindítja a hatáskörébe tartozó eljárást, ideértve a hatáskörébe tartozó eljárási cselekmények megtételét és a jogkövetkezmény megállapítását is.

¹¹² Hasonlóan a bírák, ügyészek vagy közjegyzők esetén.

¹¹³ A tanulmánynak nem tárgya ezen jogalkotói aktus elemzése.

¹¹⁴ Szaktv. 13. § (2) bekezdés.

¹¹⁵ Pl. Szaktv. 6. §.

¹¹⁶ Szaktv. 19. § (1) bekezdés.

¹¹⁷ Szaktv. 12/A. §.

¹¹⁸ Szaktv. 19. § (2) bekezdés.

¹¹⁹ Szaktv. 8. § (1) bekezdés f.) pont és (4) bekezdés.

¹²⁰ Ket. 94. § (1) bekezdés a.) és b.) pontok.

¹²¹ Ket. 94. § (2) bekezdés d.) pont.

A szakértői kamara köztestületként az igazságügyi szakértői tevékenység tudományos művelésének támogatásával, a szakmai és etikai elvek meghatározásával és érvényesítésével, valamint a szakértők képviselétével kapcsolatos közfeladatokat látja el.¹²² Továbbá a jogkereső közönség számára intézményesen garantálja tagjainak szakmai hozzáértését, a tényállás megállapítás és a szakkérdés eldöntés *lege artis* ellátását. Ezek érdekében ellenőrzi fegyelmi jogkörében¹²³ a hivatásgyakorlás szabályainak betartását.¹²⁴

Az Iszktv. etikai eljárása felfogható egy *mini büntetőeljárásnak*. Jellege, szabályozása sok mindenben emlékeztet a Be. törvény megoldásaira, súlya, hatása pedig a panaszolt szakértőre lényeges kihatással lehet, így garanciális jelentőségű annak részletes szabályozása. Nem véletlen, hogy az Iszktv. közel fele az etikai eljárásról szól¹²⁵. Etikai vétséget követ el az a szakértő, aki vétkeesen megszegi az igazságügyi szakértői tevékenység gyakorlásából eredő, jogszabályban vagy az alapszabályban meghatározott kötelezettségét, vagy a szakértők etikai kódexében foglalt magatartási szabályokat, illetve szakértői tevékenységén kívüli vétkees magatartásával a szakértői kar tekintélyét csorbítja.¹²⁶ Az etikai vétséget elkövető szakértővel szemben büntetésként kiszabható: a) figyelmeztetés, b) írásbeli megrovás, c) pénzbírság, d) a kamarai tagság legfeljebb 2 évig terjedő felfüggesztése, e) a kamarából való kizárás¹²⁷. A kamarából való kizárás esetén a területi kamara elnöksége, illetve a MISZK elnöksége kezdeményezi a szakértőnek a névjegyzékből való törlését¹²⁸.

Az etikai kódexet (a továbbiakban: Kódex) a Magyar Igazságügyi Szakértő Kamara küldöttgyűlése alkotja meg¹²⁹. E kötelezettségének eleget téve a jelenleg hatályos Kódexet a kamara küldöttgyűlése a 2009. december hó 19. napján tartott ülésen elfogadta, és az elfogadásával hatályba léptette¹³⁰.

A Kódex rögtön azzal indít – kicsit szemérmesen –, hogy az igazságügyi szakértői vélemények szakmai felülvizsgálata nem tartozik a MISZK etikai hatáskörébe, azonban alább, a III. fejezetben mégis a szakvélemény adása során kifejtendő magatartási szabályokat taglalja. De mielőtt ennek részletes áttekintésébe belemennék, lássuk ennek alkotmányos alapját. Az Alaptörvény X. cikkelyének (2) bekezdése kimondja, hogy a tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak. A tudományos élet szabadsága magába foglalja a tudományos kutatáshoz és a tudományos igazságok és ismeretek terjesztéséhez való szabadságjogot, amely tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódik, egyúttal tartalmazza az államnak azt a kötelezettségét, hogy tartsa tiszteletben és biztosítsa a tudományos élet teljes függetlenségét, a tudomány tisztaságát, elfogulatlanságát és pártatlanságát. A tudományos élet

¹²² Az igazságügyi szakértői kamaráról szóló 1995. évi CXIV. törvény (a továbbiakban: Iszktv.) 1.§ (1) bekezdés.

¹²³ A Iszktv. pontatlanul etikai eljárásról és etikai vétségről szól. Valójában azonban fegyelmi eljárásról van szó, hasonlóan az ügyvédek [ld. az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény 37. §-át] vagy könyvvizsgálók [ld. a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról, a könyvvizsgálói tevékenységről, valamint a könyvvizsgálói közfelügyeletről szóló 2007. évi LXXV. törvény 174. §-át] esetén. Fegyelmei vétség követ el ugyanis az, aki a hivatásából eredő kötelezettségét vétkeesen megszegi, ami szükségképpen tágabb kört ölel fel, mint a szakértők etikai kódexében foglalt magatartási szabályok megszegése, hacsak nem tökéletesen erkölcsi parancsokról van szó. A továbbiakban a könnyebb érthetőség kedvéért a törvény szóhasználatát követem.

¹²⁴ Vö. 22/1994. (IV. 16.) AB határozatban az ügyvédi kamrához írottakkal.

¹²⁵ V. fejezet – felelősségi szabályok.

¹²⁶ Iszktv. 26. § (1) bekezdés.

¹²⁷ Iszktv. 26. § (2) bekezdés.

¹²⁸ Iszktv. 26. § (4) bekezdés.

¹²⁹ Iszktv. 16. § (2) bekezdés g.) pont.

¹³⁰ Az etikai kódex jelentős részben ismételi meg jogszabályi rendelkezéseket számos eljárási törvényből, de magából a felhatalmazó jogszabályból, a Iszktv.-ből is. A mai elvárásoknak ez (már) nem felel meg. Hasonló elvek fogalmazódtak meg a jogalkotásról 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) megalkotása során: vö. Jat. 3. § és 24. §.

szabadságához fűződő jog elvileg ugyan mindenkit megillet, a szabadságjog tényleges jogosultjai azonban csak a tudomány művelői. Ebben a kérdésben viszont, ti. a tudományos minőség meghatározásában – a tudomány autonómiája folytán – ugyancsak egyedül a tudomány művelői jogosultak dönteni. Minden tudomány alapvető célja az igazság keresése, a megismerés, a tudomány épülése. Az államnak tudományos igazságok kérdésében semlegesnek kell lennie, viszont alkotmányos követelményként feltétlenül garantálnia kell, hogy a tudomány művelői a tudományos kutatások és a tudományos ismeretek terjesztésének szabadságjogát – alkotmányos keretek között – gyakorolhassák. Történelmi tapasztalaton nyugvó igazság, hogy a tudomány szabadsága a haladás alapvető biztosítója, és az az egyéni autonómiával is szorosan összefügg. A tudományos tételek, megállapítások és igazságok szabad keresése, továbbá a tudományos eszmék és nézetek szabad áramlása, így az egész társadalom, az emberiség, fejlődésének alapfeltétele és az individuum szabad kibontakozásának is egyik biztosítója – fejti ki az Alkotmánybíróság 1994-ben¹³¹.

A tudomány aktuális állása alkalmazásának vizsgálata, így ki más hatáskörbe tartozna, mint akik jószerivel képviselik azt. A szakértő szakvéleménye elkészítése során köteles mindenkor, a szakértői feladat elvégzéséhez szükséges mértékben, az adott szakterületre vonatkozó tudomány aktuális állásának megfelelő módszereket, eljárásokat alkalmazni¹³². Ha ezen kötelezettségét a szakértő vétkesen megszegi, etikai vétséget követ el. E sorok írójának egyetlen olyan esetről sincs tudomása, hogy ilyen eljárás bármely szakértő ellen indult volna, holott a vizsgáló biztos intézménye¹³³ ezt minden gond nélkül lehetővé tenné. Az etikai tanácsok azonban helyből elutasítják az ilyen jellegű kezdeményezéseket, mondván „a bíróság jogosult és köteles dönteni a szakvélemény elfogadhatóságnak kérdésében”, *punctum*. Nyilván a szakértői kamara etikai testületének függetlenségét nehéz lenne bizonyítani [még ha a pártatlanság mellett a kizárási szabályok megléte szólhat is, 29. §]; a nyilvános tárgyalással pedig az egész eljárás írásbeli volta ellentétben áll¹³⁴, mégis hiszem, hogy e rendelkezésnek legalább arra – de arra feltétlenül – alkalmasnak kell lennie, hogy nyilvánvalóan, a laikus által is könnyen felismerhető téves szakvélemények kibocsátására ne kerüljön sor. Annál is inkább, mert a kérdőíves felmérés során a véletlenszerű kirendelés bevezetése ellen érvként merült fel szaktudás érvényesülése, vagy annak hiánya.

A szakvélemény tartalmi elemzése mellett a Kódex III. fejezete számos formai követelmény is rögzíti¹³⁵. Ilyen az *Egyértelműség követelménye*¹³⁶, *Ellenőrizhetőség követelménye*, vagy az *Indoklás követelménye*¹³⁷. Működésem során talákoztam olyan szakvéleménnyel – még nyomozati szakban –, amely címtől a bélyegzőig egy lapból állt. Mikor rákérdeztem a nyomozóra, hogy mi erről a véleménye, azt a választ kaptam, hogy ezt így szokták csinálni, mert a szakértőnél megvan a *háttér anyag* és azt szükség esetén bármikor be tudja hozni. Csakhogy – azon túlmenően, hogy a szakvélemény meggyőző ereje csupán *argumentum ad hominem*¹³⁸ – a Kódexben szereplő követelményeknek sem felel meg, amely súlyosan sértheti bármely fél jogát, végső soron pedig az igazságszolgáltatás tekintélyét. Az Iszktv. szankciórendszer e tekintetben nem is igazán kielégítő: a pénzbüntetésnek nincs kellő hatása,

¹³¹ 34/1994. (VI. 24.) AB határozat.

¹³² Kódex 30. §.

¹³³ Iszktv. 27. § (6) bekezdés.

¹³⁴ vö. 39/1997. (VII. 1.) AB határozat.

¹³⁵ Kódex 31-35. §§.

¹³⁶ A szakértő köteles szakvéleményét a magyar nyelv szabályai szerint olyan tartalmi egyértelműséggel megfogalmazni, hogy az, a szakmai ismeretekkel nem rendelkező felek számára is érthető legyen. [Kódex 31. § (1) bekezdés].

¹³⁷ A szakértő köteles a szakvéleményét olyan módon megindokolni, hogy a vélemény alapjául szolgáló adatok értékelése, illetőleg az azokból levont következtetések megismerhetők legyenek. [Kódex 33. § (1) bekezdés].

¹³⁸ Az emberre utaló érv: az érvelés nem a tárgy lényegére épít, hanem a vitapartner személyét, tulajdonságait, esetleg személyes érdekeit veszi tekintetbe.

a kizárás pedig csak *ultima ratio* jöhet szóba. Megoldás lehet *de lege ferenda* továbbképzésen való részvételre kötelezés, ami a legközelebbi rendszeres szakmai továbbképzésen¹³⁹ történő megjelenést jelentené. Emellett persze nem lenne akadálya pénzbírság kiszabásának sem.

A szakértők egyéni minőségbiztosítási rendszere önmagában alkalmas a *kontraszelekció* megakadályozására. A jelenlegi kirendelési mód azonban nem abba az irányba hat, hogy ezen mechanizmusok erőteljesen érvényesüljenek. A kirívóan magas kirendelésekkel rendelkező szakértők munkáját a kirendelő *quasi* legalizálja, akik pedig kevés kirendelést látnak el, ritkán kerülnek a figyelem középpontjába. A program segítségével történő szakértői kijelölés (majd kirendelés) gyökeres – elsősorban szemlélet – változást hozna ezen a téren is.

V. A kérdőíves felmérés értékelése

A témával kapcsolatban kérdőíves felmérésre került sor. Összesen 106 igazságügyi szakértőnek lett kézbesítve a kérdőív, melyek valamennyien a Szegedi Igazságügyi Szakértői Kamara tagjai, két személy kivételével: Dr. Melegh Gábor (a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara elnöke) és Dr. Kovács Gábor (a szerző konzulense és a Győri Igazságügyi Szakértői Kamra tagja). A kérdőív visszaküldésének határideje 2012. május 14. napja volt, de végső határidőként – minthogy számos szakértő csak később küldte meg válaszait és nem lett volna szerencsés értékes válaszait figyelmen kívül hagyni – 2012. június 1. napja vált.

A megkeresett szakértők közül 39-en (36.8 %) küldték vissza a kérdőívet, mely elemszáma alapján az ún. kis elemszámú sokaság¹⁴⁰. Az alacsony esetszám a statisztikai módszer alkalmazását nem teszi ugyan teljesen lehetetlenné, de jelentősen korlátozza. Az adatokból azonban a csekély esetszám ellenére is megállapíthatók bizonyos jellegzetességek és levonhatók következtetések. Az is segíti a következtetések levonását, hogy számos, lelkesebb szakértő hosszabb-rövidebb megjegyzéseket fűzött a kérdőívhez.

Legelőször azt vizsgáltam, hogy a kirendelések száma és az informatikai rendszer segítségével (véletlenszerűen) történő szakértői kirendelést támogatók és ellenzők között megfigyelhető egy valamilyen összefüggés.

1. Tábla: Véletlenszerű kirendelést támogatók és ellenzők megoszlása a kirendelések számához viszonyítva

Kirendelések száma (2011)	Véletlenszerű kirendelést támogatók száma	Véletlenszerű kirendelést elutasítók száma
0	3	3
1-10	6	10
11-50	2	4
51-100	n/a	4
101-300	n/a	5
301-től	1	1
Összesen	12 (30.8 %)	27 (69.2 %)

Az informatikai rendszer segítségével (véletlenszerűen) történő szakértői kirendelést csupán a szakértők 30.8 % támogatta. Viszont nem meglepő, hogy minél magasabb kirendelés számhoz közelítünk, annál markánsabban jelenik meg az elutasítás igénye. Az évi 51 feletti kirendeléssel rendelkezők közül már csak 1 szakértő támogatta az elképzelést.

¹³⁹ Szaktv. 18/B. §.

¹⁴⁰ Ide sorolják azokat a sokaságokat, amelyek elemszáma 3 és 99 között van.

Az ellenérvelők táboránál általában három érv bukkan fel. Az első, hogy a szakértelem, hogy fog így érvényesülni, de ide sorolható azon szakértő aggálya is aki kifejti, hogy „a véletlenszerű kiválasztás bizonyos szűkebb szakmai kompetenciák – amelyek még a hivatalos szakmai megnevezéseken belül is elkülönülnek – nem teszik lehetővé a véletlenszerű kiválasztást”. Válaszolva ez utóbbi felvetésre, meglátásom szerint a szűkebb szakmai kompetencia és a véletlenszerű kiválasztás nincs egymással szoros összefüggésben. A kirendelőnek ma sincs semmilyen olyan eszköz a birtokába, amellyel a szűkebb szakmai kompetenciával rendelkező szakértőket megismerhetné. Erre csupán az előzetes egyeztetés kínál némi lehetőséget. A törvény egyébként megnyugtatóan rendezi a kérdést, miszerint a szakértő köteles a tudomására jutásától számított öt napon belül – szakértői intézmény, társaság vagy szervezet kirendelése esetén tíz napon belül, annak vezetője útján – közölni a kirendelő hatósággal, ha a feltett kérdések megválaszolása egészben vagy részben nem tartozik azon szakismeretei körébe, amelyekben a szakértő a rá irányadó szabályok szerint jogosult eljárni¹⁴¹. Amennyiben ez mégis tömegesen fordulna elő, a kompetencián belüli kompetenciák kijelölése a jogalkotó feladata. De nem tudom elfogadni azt az ellenérvet sem, hogy a szakértelem így nem tud érvényre jutni. A szakértővé válásnak eleve szigorú szakmai feltételei vannak, többek között legalább ötéves szakirányú szakmai gyakorlattal kell rendelkeznie a kérelmezőnek¹⁴². Az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges szakmai gyakorlat szakirányú jellegének igazolására az igazságügyi szakértői névjegyzéket vezető hatóság erről szakhatósági állásfoglalást szerez be¹⁴³. A szakértő működése során pedig az egyéni minőségbiztosítási rendszer az, amely normál működésében garantálja a szakmaiasságot. Következésképpen megalapozatlanok azon félelmek, melyek a sorsolástól a szakértő munka hanyatlását látják.

Az ellenérvelők második aggálya a perökönómia vagy területiség: „miért kellene nekem Szegedről Szombathelyre utazgatnom egy ügyben, amikor a közelben is – nyilván – van szakértője e kérdésnek”. Ez igaz, éppen ennek megoldására szolgálnak a súlyozott listák kialakítása. Azonban még is előfordulhat a szakértő által felvázolt helyzet kialakulása, de statisztikailag ennek még mindig kisebb az esélye, mint a jelenlegi *utazó szakértők* számaránya. A gyakorlatban jó néhány olyan esettel találkoztam, amikor a szakértő több száz kilométerről érkezett, s amelyre a jelenlegi kirendelési rendszerben ésszerű indok nem is nagyon volt.

A harmadik ellenérv tűnik számomra a legérdekesebbnek. Az egyik szakértő ugyanis kifejti, hogy „a bírók szeretnek azonos szakértővel dolgozni [...] ha jó munkakapcsolat alakul ki a szakértő és a bíró között, az mindkettőjüknek megkönnyíti a munkáját”. A tisztességes eljárás szempontjából veszedelmesnek, így elfogadhatatlannak ítélem annak a lehetőségét, hogy a színpalak mögött a bíró bárkivel, akár a szakértővel eltitkolt (nem nyilvános) eszmecserét folytasson. A vonatkozó jogszabályok kellő részletességgel szabályozzák, hogy a kirendelő mit vár a szakértőtől, melynek elmulasztása esetén az ott leírt joghátrányokkal sújtható¹⁴⁴.

¹⁴¹ Szaktv. 13. § (4) bekezdés b.) pont.

¹⁴² Szaktv. 3. § (3) bekezdés b.) pont.

¹⁴³ Szaktv. 3. § (6) bekezdés.

¹⁴⁴ A vizsgált szabályozáshoz jelentős hasonlóságot mutató esetekben a Bíróság az eljárás tisztessége szempontjából veszedelmesnek és ezért elfogadhatatlannak ítélte azokat a jogintézményeket, amelyek lehetőséget biztosítottak arra, hogy az ügyész és a bíróság a védelem előtt az ügyre tartozó körülményekre eltitkolt levelezést folytasson – Josef Fischer v. Austria 33382/96 (17/01/2002) [11/2007. (III. 7.) AB határozat].

Elemeztem továbbá, hogy a kirendelések száma hogyan viszonyul a zárt létszám elfogadottságához.

2. Tábla: A zárt létszámot támogatók és ellenzők megoszlása a kirendelések számához viszonyítva

Kirendelések száma (2011)	Zárt létszámot támogatók száma	Zárt létszámot elutasítók száma
0	3	2
1-10	8	8
11-50	4	2
51-100	1	3
101-300	2	3
301-től	2	n/a
Összesen	20 (52.6 %)	18 (47.4 %)

* egy szakértő a zárt létszámot érintő kérdésre nem válaszol, mert jelezte, hogy nem tudja mit jelent

E kérdéskörben a megkérdezett szakértők teljesen megosztottak. A zárt létszámot szinte ugyanannyian támogatták, mint ahányan elleneztek. Sőt a kirendelések számának növekedésével egyfajta semlegesség sejthető a témát illetően. Válaszát is csupán egyetlen szakértő kommentálta, aki a szakértői zárlétszám kialakításával nem értett egyet: „Így is nagyon kevesen választják a hivatást az előírt szakmérnöki képesítés és annak ára miatt”. Ezzel egyet lehet érteni, de a zárt létszám nem létszám stop. A szükséges szakértők számát – területi kamaránként és szakterületenként – fel lehet mérni, majd ehhez igazítani a kamarai tagok számát. Ahol nem töltik be a szükséges létszámot ott álláshely pályázatot kell kiírni, így a felmerült aggály megnyugtatóan rendezhető.

Legutoljára pedig elemeztem, hogy az informatikai rendszer segítségével (véletlenszerűen) történő szakértői kirendelést támogatók és ellenzők, valamint a zárt létszám támogatók és ellenzők között van-e valamilyen kimutatható összefüggés.

3. Tábla: Véletlenszerű kirendelést támogatók és ellenzők megoszlása a zárt létszámot támogató és ellenzők között

	Véletlenszerű kirendelést támogatók száma	Véletlenszerű kirendelést elutasítók száma
Zárt létszámot támogatók száma	7 (18.42 %)	13 (34.21 %)
Zárt létszámot elutasítók száma	5 (13.16 %)	13 (34.21 %)

* egy szakértő a zárt létszámot érintő kérdésre nem válaszol, mert jelezte, hogy nem tudja mit jelent

A véletlenszerű kiválasztás 1/3-os eloszlása az ellenzők javára itt is megfigyelhető¹⁴⁵, valamint az is, hogy a zárt létszámok táborai egyenlő eloszlást mutatnak¹⁴⁶. Így ez a tábla újdonságot nem hozott.

¹⁴⁵ Ld. 1. tábla.

¹⁴⁶ Ld. 2. tábla.

VI. Összegzés

A szakértő olyan személy, aki különleges képessége vagy ismerete alapján a bíróság megbízásából jogilag releváns tényekről tesz kijelentést¹⁴⁷. Az általánosan elfogadott nézet szerint: egy szakértő mindig „jó” a perben¹⁴⁸. Ehhez jön még hozzá az évtizedek alatt kialakult szokások, „néhol” a törvény *desuetudo* lerontása. Innen indulunk. A kérdés, hogy merre tartunk. A tanulmány erre próbál meg válaszolni, felvázolva a lehetséges, mindenképpen jövőbemutató megoldást. Hogy ez mikor fog megvalósulni...

Mindenekelőtt tisztázandó kérdés volt a szakértő perbeli szerepe. Inkább tanú vagy bíróhoz közel álló személy.

Tagadhatatlan, hogy a Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei az eltérő jogrendszereket közelíti egymáshoz. A merev, olyankor már etatista felfogásunkat félre kell tenni és elgondolkozni az eddig dogmák újragondolásán. A kirendelt szakértő a látszat alapján a vád tanújának tűnik, ugyanakkor a fegyveregyenlőség elve megköveteli, hogy egyensúly álljon fenn a terhelő vallomások meghallgatása és a védelem kérésére meghallgatott személyek között. Ilyen – eljárásjogi – értelem speciális jogosítványokkal és kötelezettségekkel felvértezett tanúval állunk szemben.

Mindazonáltal a szakértő a bíró hiányzó szakértelmét pótolja. Így előállhatnak olyan körülmények, hogy a szakértő szakvéleményével ítéletet mond, ha nem is ama megszokott értelemben, ahogy az ítéletben szokás, hanem véleményével egyfajta elkerülhetetlen jogi helyzetet teremt. Hisz valljuk be, nincs olyan nagy különbség, hogy ha azt írom le, hogy a vádlott elmebeteg, vagy azt közlöm, hogy a vádlott nem büntethető. Mégis az egyik ítélet, még a másik „csak” szakvélemény.

A szakértő a tanú kötelezettségeivel, a bíróhoz hasonló jogosultságaival egy *sui generis* intézmény. Ilyen körülmények között a hivatás sajátossága megköveteli, hogy „a bírói hatalmi ág és a hozzá kapcsolódó, az igazságszolgáltatásban közreműködők tevékenysége”¹⁴⁹, valamint a másik két hatalmi ág között ne jöjjön létre olyan politikailag meghatározott függés, mint a parlament és a kormány között. A szakértőnek azonban mindenkitől – nemcsak a „politikai” hatalmi ágaktól, hanem az igazságszolgáltatás más résztvevőitől is – függetlennek kell lennie, a függetlenségét hasonló garanciákkal kell biztosítani befolyás ellen, származzék az akár a igazságszolgáltatás szervezetrendszerén belülről, akár azon kívülről. Így a szakértői eljárásokban alkotmányos követelmény az, hogy az eljárási szereplők érdemi közrehatását az eljárási szereplő funkcióján kívüli ellensúly semlegesítse. Ha az egyik fél számára a szakértő bevonását lehetővé tettük, a másik féltől sem tagadhatjuk el. Ha az egyik fél kérdést intézett hozzá, a másik fél ugyanilyen feltételekkel megtehesse azt.

A pártatlanság ezzel szemben az egyik alapfeltétele annak, hogy az ügyekben helyes és megalapozott ítélet szülessen¹⁵⁰, így a szakértők pártatlansága az igazságszolgáltatás elementáris érdeke, melyet törvényeink kizárási szabályaink igyekeznek garantálni.

Ezen követelmények jelenlegi kirendelési rendszerünkben azonban nem mindig teljesülnek maradéktalanul.

Legsúlyosabb problémák a büntetőjog területén jelentkeznek, minthogy „hatályos büntetőeljárás törvényünk szerint a szakértő kirendelése hatósági monopólium”¹⁵¹, ami

¹⁴⁷ Kuhn Kata: *A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban*. 42. o.

¹⁴⁸ Novák István: *A bíró és a szakértő. Gondolatok egy gyakorlati témáról – több változatban*. In: *Magyar Jog*, 1991/6. sz. 359. o.

¹⁴⁹ 52/1996. (XI. 14.) AB határozat.

¹⁵⁰ 14/2002. (III. 20.) AB határozat.

¹⁵¹ Balla Péter: *Ügyfélegyenlőség, szabad bizonyítás. Anomáliák a szakértői bizonyításban*. 98. o.

gyakran bizalmi és baráti viszonyokon alapul. E témakört illetően három megoldást javasoltam:

Ad.1. Vád szakértője mellett legyen lehetőség arra, hogy a védelem is felvonultathassa szakértőjét, jöllehet a tárgyaláson a büntető bíró – a Pp. analógiájára – hallgassa meg a feleket a szakértő személyéről és egybehangzó javaslat esetén e személyt rendelje ki szakértőnek.

Ad.2. Mindemellett garanciális követelmény volna, hogy a vádirat benyújtása előtt a szakértő kirendelése – hasonlóan az osztrák joghoz – a nyomozási bíró hatáskörébe tartozna.

Ad.3. A szakértői kirendelés jelenlegi kirívó aránytalanságaira a számítógépes kijelölést segítő program (sorsolás) lenne megoldás.

A kirendelés során a számítógépes kijelölést segítő program nem újdonság. A felszámolási és a csődeljárásban az ideiglenes vagyongfelügyelő, a felszámoló és a vagyongfelügyelő kijelölése számítógépes program felhasználásával történik, sőt a bírák számára szintén létezik ügyelosztást segítő program. Az elgondolás (program) megfelelően kalibrálható a szakértői kirendelésekre is, figyelembe véve perökonómiai és aranyossági szempontok. Ne felejtjük azonban, hogy a felek rendelkezési joga továbbra is megelőzi a sorsolást, így erre „csupán” akkor kerülne sor, ha felek a szakértő személyében nem tudtak megegyezni.

Egy ilyen rendszer bevezetése azonban óriási felzúdulást váltana ki a *sztár szakértők* körében, minthogy eddig jövedelmük nagy részétől megfosztanánk őket. Ezt (is) igyekszik kompenzálni a szakértői zárt létszám bevezetésével polemizáló rész.

Megállapítottam, hogy nincs olyan kényszerítő elv, amely előírná, hogy a tág értelemben vett igazságszolgáltatás részét képző szakértők szervezetét és működését piacgazdasági alapokon kellene létrehozni, így a zárt szakértői létszám létrehozásának jogi akadályai nincsenek. Mindamelllett, tehát, hogy elementáris érdek, hogy az élethivatásszerűen ezt a pályát választók – az egyenletes szakértői kijelölés következtében –, közel azonos, vagy magasabb jövedelemre tegyenek szert, mint a hasonló képzettségű, de más pályát választó kollégáik, a további előnyként lehet megemlíteni, hogy a megüresedő helyekre pályáztatással valóban a legjobb szakemberek kerülhetnek a karba, így kiszorulnának a *hobby szakértők*, amely nyilván a hivatás minőségét és elismertségét tovább növelné. A még mostohagyerekként kezelt egyéni minőségbiztosítás pedig betölthetné rendeltetését.

A szakértői tevékenység felügyeletét a jogalkotó megosztja. Általános jellegű hatósági felügyeletet – hatósági ellenőrzés – az igazságügyi névjegyzéket vezető hatóság hatáskörébe utalja, még a szakmai felügyeletet a szakértői kamara gyakorolja, jöllehet közigazgatási értelemben vett szakmai felügyeletről nem igazán beszélhetünk.

Még a hatósági ellenőrzés főként azt vizsgálja, hogy a szakértő a kirendelésnek eleget tette, addig a karmara a *tudomány aktuális állása alkalmazását* is vizsgálhatja. Véleményem azonban az, hogy bár a szakértők egyéni minőségbiztosítási rendszere önmagában alkalmas a kontraszelekciónak megakadályozására, azonban a jelenlegi kirendelési mód nem abba az irányba hat, hogy ezen mechanizmusok erőteljesen érvényesüljenek. A kirívóan magas kirendelésekkel rendelkező szakértők munkáját a kirendelő *quasi* legalizálja, akik pedig kevés kirendelést látnak el, ritkán kerülnek a figyelem középpontjába. A program segítségével történő szakértői kijelölés (majd kirendelés) gyökeres – elsősorban szemlélet – változást hozna ezen a téren is.

A tanulmány szerves része volt a kérdőíves felmérés, amelyből megállapítható, hogy a válaszadó szakértők közel 1/3 támogatja csak az informatikai rendszer segítségével (véletlenszerűen) történő szakértői kirendelést, míg a zárt létszám bevezetését a válaszadó szakértők fele elfogadhatónak ítéli.

Várkonyi Vera a közjegyzőkről írt tanulmányát azzal zárta, hogy „nem tagadható, hogy a mai kor kihívásai, a globalizáció, az új technológiák térhódítása ezt a nagy hagyományokkal rendelkező jogász ágat is sok szakmai kérdés újragondolására készíti. Az EU-ban fellépő tendenciák, a kitűzött célok elérésének cselekvési programjai törvényszerűen nagyító alá veszik a meglévő jogi struktúrákat.”¹⁵² Ezt aligha lehetne kifejezőbben megfogalmazni jelen tanulmány – jóllehet az igazságügyi szakértőre hivatkozással – zárószavaként.

¹⁵² Várkonyi Vera: *Közjegyzők az Európai Unióban*. http://www.kjoh.hu/061210_onk_kjok_euban.html (2012.05.29.).

VII. Irodalomjegyzék

1. Könyvek, folyóiratok, tanulmányok

- Apró Ferenc (1993): *Az igazságügyi szakértő és a „magánszakértő”*. In: *Bírák Lapja*, 2. szám, 115-117. o.
- Arisztotelész (1987): *Nikomakhoszi etika*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Balla Lajos – Kardos Sándor (2005): *A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában*. In: *Bírák lapja*, 1. szám, 34-53. o.
- Balla Péter (1992): *Ügyfélegyenlőség, szabad bizonyítás. Anomáliák a szakértői bizonyításban*. In: *Magyar Jog*, 2. szám, 98-99. o.
- Bányai István (2011): *Jusztícia mérlegén csimpaszkodva*. In: *Magyar Jog*, 6. szám, 374-376. o.
- Bánáti János – Kádár András Kristóf – Bencze Mátyás (2005): *Az előzetes letartóztatás és a kirendelt védő intézménye*. In: *Fundamentum*, 2. szám, 47-64. o.
- Farkas Ákos – Róth Erika (2005): *A büntetőeljárás*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó kft., Budapest.
- Fűrész Klára (2007): *A bíróság*. In: *Alkotmánytan I.* (szerk. Kukorelli István). Osiris Kiadó, Budapest.
- Grósz Tamás (2011): *Caesar non supra grammaticos, avagy a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete*. In: *Belügyi Szemle*, 6. szám, 26-38. o.
- Grósz Tamás (2011): *A szakvélemény analitikus értékelése a büntetőeljárásban*. In: *Magyar Jog*, 12. szám, 731-740. o.
- Kádár András Kristóf – Tóth Balázs – Vavró István (2007): *Védtelesen. Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest.
- Hack Péter (2011): *A védelem és a védő szerepének aktuális kérdései*. In: *Magyar Jog*, 2. szám, 87-92. o.
- Kengyel Miklós (2008): *Magyar polgári eljárásjog*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Király Tibor (1962): *A védelem és a védő a büntető ügyekben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Kiss Daisy (2006): *A polgári per titkai*. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó. Budapest.
- Kovács Gábor (2010): *Az igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban*. In: Dr. Szalay Gyula Tiszteletére, 65. születésnapjára (szerk. Bihari Mihály, Patyi András). Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr.
- Kuhn Kata (2005): *A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban*. In: *Belügyi Szemle*, 10. szám. 37-52. o.
- Lenkovics Barnabás: *Az igazságosság keresése* (kézirat).
- Nagy Zsolt (2001): *A kirendelt védelem intézményének jogszociológiai vizsgálata*. In: *Publicationes doctorandorum juridicorum Tomus I.* (szerk. Tóth Károly). Szegedi Tudományegyetem ÁJK, Szeged.
- Nemessányi Zoltán (2011): *Munkavállalók*. In: *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata* (szerk. Osztovcits András). CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- Novák István (1991): *A bíró és a szakértő. Gondolatok egy gyakorlati témáról – több változatban*. In: *Magyar Jog*, 6. szám, 359-360. o.
- Pataky Csaba (2000): *Műszaki szakértői hiányosságok az ügyvéd nézőpontjából*. In: *Magyar Jog*, 6. szám, 358-361. o.
- Tóth Mihály (1998): *A büntetőügyben végzett könyvszakértői bizonyítás – ügyészi szemmel*. In: *Számvitel és Könyvvizsgálat*, 7-8. szám, 297-302. o.

- Várkonyi Vera: *Közjegyzők az Európai Unióban*. http://www.kjoh.hu/061210_onk_kjok_euban.html (2012.05.29.).
- Zlinszky János (2004): *Család és házasság az 1848 előtti magyar jogban*. In: Magyar jogtörténet (szerk. Mezey Barna). Osiris Kiadó, Budapest.

2. Európai Bizottság határozata

- 225/85. sz., Bizottság kontra Olaszország ügyben 1987. június 16-án hozott ítélet.

3. Emberi Jogok Európai Bíróságának határozatai

- Bönisch v. Austria 8658/79 (06/05/1985).
- Josef Fischer v. Austria 33382/96 (17/01/2002)

4. Érintett Alkotmánybírósági végzés és határozatok

- 265/B/2002. AB végzés
- 677/B/1995. AB határozat
- 419/E/2000. AB határozat
- 102/B/2003. AB határozat
- 602/B/2006. AB határozat
- 9/1992. (I. 30.) AB határozat
- 15/1993. (III. 12.) AB határozat
- 26/1993. (IV. 29.) AB határozat
- 38/1993. (VI. 11.) AB határozat
- 48/1993. (VII. 2.) AB határozat
- 21/1994. (IV. 16.) AB határozat
- 22/1994. (IV. 16.) AB határozat
- 34/1994. (VI. 24.) AB határozat
- 67/1995. (XII. 7.) AB határozat
- 52/1996. (XI. 14.) AB határozat
- 4/1998. (III. 1.) AB határozat
- 14/2002. (III. 20.) AB határozat
- 11/2007. (III. 7.) AB határozat